

Vahid Qazi

Främlingens berättelser

Svenska betraktelser

2026

Helsingborg

Innehåll

Om författaren	3
----------------------	---

NOVELLER

Oginskis melodi	5
Jag hörde havet	10
Han	15

Esseär

Från Sverige till Sovjetunionen med ABBA	21
Barndomens svanar: Tjajkovskijs balett Svansjön	23
Hej Gulsary: Mötet på svenska antikvariatet	26
Min mors breven: Litteraturfestivalen Bok och hav i Karlskrona	29
Kontrabasmänniskor. En viskning mitt i ropen	32

Kulturartiklar

Bergman, Tarkovskij och Gotland	35
Gotland: En resa till Sveriges savann	38
Ödestvillingar: Jan Johansson och Vagif Mustafazadeh	43
Nouruz: Den dag då Guds port öppnas	45
“Ali och Nino”: En förbjuden kärleksroman	47

Politiska artiklar

Baseball på Schackbrädan: Tankar om genosid.....	50
Osanna uppfattningar om Nagorno-Karabach i Sverige	57
Till Sveriges utrikesminister Ann Linde	59
Författaren skriver brev till utrikesministern: Intervju	60
Ett land som trotsar förnuftet - Ryssland	62
Den svenska rädslan för Ryssland	64

Omdömena

Vahid Qazi ger ut modern brevroman	68
En världsvan författare med förankring i samtiden	70
Korta annoteringar i mina böcker	72
Förlagens omdömen om boken “Chamayra – Kubansk anteckningsbok”	77

Om författaren

Författaren och publicisten Vahid Qazi är född och uppvuxen i Azerbajdzjan under Sovjettiden men är numera bosatt i Sverige.

Han har skrivit ett flertal böcker på azerbajdzjanska, däribland Sjärens stad, Fotspår av minne: Artiklar om demokrati, Chamayra: Anteckningar om Kuba, Chöl Gala, Rätten att protestera: Berättelser om frihet, Persona och Den förlorade minnets kod. Han är även författare till Azerbajdzjan i Karabakhs spegel, Låt mig tala, så får du se mig: Intervjuer, Vägen: Reseskisser och Främmande: Svenska berättelser.

Hans verk har översatts till flera språk, bland annat ryska, engelska, ukrainska, lettiska, polska, turkiska och svenska. Qazis noveller och essäer har också publicerats i litterära tidskrifter i Azerbajdzjan, Ukraina, Kanada, Ryssland, Kirgizistan och Belarus.

På ryska har han publicerat böckerna Ozonmänniskor och Baseball på schackbrädan, och på svenska romanen Hyresgäster.

Boken Främlingens berättelser: Svenska betraktelser samlar noveller, essäer, kulturartiklar, politiska texter, brev och intervjuer som hittills har skrivits på svenska eller översatts till svenska, samt recensioner och omdömen om författarens verk. Den kan också läsas som en invandrad författares samlade betraktelser över Sverige.

NOVELLER

Oginskis melodi

Första novell från serien "Främmande"

I söndags hade hans barn testat honom ordentligt. "Vi ska testa ditt gehör. Du ska lyssna på musiken som vi har spelat och skriva ner dina tankar!" – hade de sagt. Han skulle lyssna på låtar som de hade spelat och skriva om intrycket som han fått.

Det var såklart omöjligt att lyssna på tiotals låtar inom en eller två timmar och ordentligt kunna bedöma varenda en, så han berättade från början att han skulle bedöma låtarna i sin helhet. Barnen gick med på det och sa "Gör så!" De hade även själva gjort "testet" och "svaren" som de hade fått var mycket roande.

Burseryds svenska protestantkyrka, som omfattar flera byar och har nästan ett tusen invånare, är äldre än stadskyrkan. Kyrkan är grundades år 1752 men kyrkklockan är äldre än själva kyrkan och det påvisar datumet på kyrkklockan: 1691.

Eftersom kyrkan är byggd på en höjd så syns dess kors över hela byn. Guds hus med gravar uppradade åt fyra håll påminner om en akropol, en värld i en annan jord. Det har odlats olika blommor kring gravarna som om gravägarna har slagit vad om att odla flest blommor. På de enkla gravstenarna står namn, födelse- och dödsdatum på de avlidna. Gravarna som är närmast kyrkan är äldst och ju längre bort från kyrkan man kommer desto yngre är gravarna.

Att det odlas blommor och tänds ljus på fyrtio, femtio, även sjuttio år gamla gravar, visar att de inte är glömda och att de fortfarande har besökare.

Alla kyrkogårdar i världen speglar dess invånares tradition, livsåskådning och kultur. De skrivna siffrorna på gravstenarna talar om deras livsväg. Detta nordiska lands invånare är seglivade. I genomsnitt lever de åttio år.

Det enda som var bekant för honom här var ekträden. Ett av dem, vars ekollon han hade kallat för "glas-tefat", hade vuxit på hans morfars grav. När de äldre bad bön, samlade han ekollon i fickorna. Varje gång han kom till kyrkan, mindes han sin barndom som var långt borta – på andra sidan av tid och rum, och han upplevde konstiga känslor, som om han flög på drömmarnas vingar och besökte sin farfar som sov i ett varmt sydligt land.

... Kyrkan har två ingångsdörrar. Sidodörren är alltid öppen. Men kyrkoporten på framsidan är bara öppen för allmänheten vid stora religiösa ceremonier. Här hålls inte bara dödsceremonier utan även vigselceremonier och kyrkan blir speciellt dekorerad inför varje ceremoni. En gammal kyrkklocka och många historiska utställningsföremål visas i entrérummet. Här finns

även en femtonsstegs trätrappa till andra våningen. Trappstegen för en till kyrkklockan och till balkongen där det står en kyrkorgel. Besökarna kommer in i huvudsalen genom detta rum.

På första kyrkbänken ligger det sittdynor i högar och olika leksaker för barnen. På vägghyllorna har det radats upp mer än två hundra biblar med röda omslag. Sjutton bänkar, vilka lätt rymmer åtta personer vardera, har radats upp på salens högra och vänstra sida. Huvudsalen är ungefär trettio meter på längden, tio på bredden och sju på höjden. Dagsljuset belyser salen från de tre fönstren på varje sida och när det inte räcker så tänds de stora ljusstakarna som hänger på bägge sidor om fönstren.

Kyrkans orgel har monterats upp på läktaren som är tio meter lång. Han deltar i de flesta ceremonierna här eftersom han gillar orgelmusiken och oftast brukar sitta på sista raden och lyssna. På det scenliknande breda podiet, framför de uppradade bänkarna som sitter fästa i golvet som på en salong, finns det en kateder där pastorn predikar. För att döpa barnen står det en rund, tung sten med en järnplatta vars överdel liknar en balja och en rund "globljusstake" som är gjord av järngaller och med ett stort ljus i mitten och tjugosex små ljus uppradade runtomkring. Alla som ber tänds ljus och sätter dem i något av hålen.

Bibelns kapitelnummer som skall läsas upp vid ceremonierna brukar skrivas upp på skyltar som hänger på sidoväggarna. Alla som kommer in i huvudsalen tar den heliga boken från hyllan vid entrén och sätter sig, hittar kapitlen som ska läsas, ber tillsammans med pastorn, lyssnar på musiken som spelas med orgeln och sjunger med kyrkokören. De tända ljusen vid väggarna och skymningsljuset från ljuskronan som hänger på det höga kyrkotaket, skapar en speciell fond.

Längst fram i salen hänger det två tavlor av den korsfäste Jesus. På tavlorna som är tvåhundra år gamla syns två rövare som blir korsfästa tillsammans med Jesus, Moder Maria som har svimmat under profetens fötter, Pontius Pilatus som sitter på en häst och lärjungar som tittar förvånat på Jesus.

Den halvrunda ledstången framför tavlorna avskiljer dem från salen. På tomrummets högersida står det en åttastegs predikstol. På predikstolens ledstång finns det bilder på kristna helgon. Detta är kyrkans äldsta del. Datumet 1632 på predikstolen är inte skrivet med romerska utan med arabiska siffror, även om bönerna är skriva på latin. Det verkar som om den redan färdiga predikstolen har blivit hämtad hit från en ännu äldre kyrka.

Det enda moderna föremålet bland alla de äldre är pianot som står under predikstolen. Men inte heller det är främmande här, det är som om en gudomlig hand har klappat det. Pianot ser ut som en oskyldig ung nunna som har ägnat hela sitt liv åt den Heliga Anden.

... Det första han hade gjort när han kom till byn var att leta efter ett piano till sina barn. De hade varit utan piano i flera månader och blivit ovana att spela. Pastorn hade låtit dem spela närsomhelst förutom vid ceremonitiderna. Så de kommer hit varje dag, spelar i timmar, repeterar de gamla låtarna och börjar på nya verk som om de förbereder sig för en stor konsert.

De nämnde vare sig verkens namn eller författaren. Han började, efter att ha lyssnat på varje låt, kortfattat skriva ner vad han hade fått för känsla. Melodierna var bekanta för honom. Han hade hört dem flera gånger. Men nu skulle han inte bara lyssna på låtarna, utan även ta in dem för att kunna skriva intrycket som han hade fått...

Barn- och ungdomstiden, de levda årens olika ögonblick kom och gick som en filmremsa från kyrkans fönster, med utsikt mot den lilla kyrkogården med blommor. Byn där de fina husen är uppradade välskötta som gravar. Sjön som reflekterar skogen på kullen bredvid kyrkan. De snövita blombladen, vilka darrade av morgonbrisen, päronträdet gren som sträcker sig och blomstrar från ingångstrappan till farfars hus till balkongen, den första kärlekens ängsliga ansikte som ville ha kärlekens enda ord istället för de blickar som skriver romaner. Han såg det förälskade lantliga barnet, som efter att ha stigit av det tidiga tåget på huvudstadens centralstation, promenerade hela dagen på stadens gator med kärlek, värmdes höstlöven på parkbänkarna, lyssnade på sången som havets små vågor sjöng viskande när de nådde kusten, stod andfådd efter att ha sprungit ifrån nattens lampor, och till sist tittade han med oskyldig och ledsen blick bakom tunnelbanevagnens fönster som om han tog farväl från världen.

Världens grymmaste gräns är inte den med taggtrådar eller breda murar utan den med genomskinliga fönsterglas. Att inte kunna gå över till platsen som du önskar och ser från glasets andra sida är en helt annan plåga. En främlings liv i ett främmande land blir kvar på andra sidan av glaset precis såhär. Du både finns och inte finns i den nya världen som du ser. Vad du än gör så kommer det att finnas kvar ett genomskinligt glas mellan dig och det här nya livet, likadant som det är mellan dina minnen och längtan. Du kommer aldrig korsa denna gräns även om du vill det!

I ett främmande land är man som en reservjärnväg som ligger bredvid en järnväg i bruk vars räls blivit rostig av att inte bli passerad av något tåg...

Människan är tidens bekräftelse. Utan människan finns det ingen tid! De låtar som spelas upp, tar honom till den tid och det rum som han vill och låter honom träffa alla som han önskar. Ibland dyker han mot det som är i djupet av hans förflutna och ibland flyger han till framtiden på sin önskans vingar. Detta ögonblick fanns inte hos de ögonblicken, alla hade längtan till det förflutna och önskan mot det framtida.

Så fort hans barn slutade spela tog de snabbt ifrån honom häftet och började läsa det han hade skrivit. De skrattade högt medan de läste. Om en främling fick syn på dem skulle han tro att hans barn drev med honom. Vad var det som fick dem att skratta sådär? Hade de inte förstått det han skrivit?

... De äldre ser lustiga ut för barnen när de inte kan förklara sig själva!

Hans barn skrev av de namn på melodierna som han hade skrivit. Den ena läste upp och den andra skrev. Sedan sa de "Titta hur det blev" och sträckte fram häftet mot honom. I häftet stod följande:

- *“Upplevelsen vid ankomsten av tåget på väg till Tiden som du har valt”* – Michel Legrand, “Paraplyerna i Cherbourg”;
- *“Grannflickans tjurighet – floret som rörde sig i fönstret”* – Stevie Wonder, “I just called to say: I love you” (“Jag bara ringde för att säga: Jag älskar dig);
- *“Du knackar, knackar och knackar på barndomens dörr....men ingen öppnar”* – Toto Kutunio, “Soli”;
- *“Har hon fått mitt meddelande? Läste hon det? Ska hon svara!... eller?...”* – Pierre Bachelet, “Emmanuelle”;
- *“Lyckans siluett på tågönstret som hälsar “Farväl” och går”* – Joe Dassin, “Salut”;
- *“Lyckan när man kilar nedför backen från Sjusja Uchmiks höjd till Dzjidir Duzu*, hoppar utför ett djupt stup som om man skuttar i mammas famn och därefter svävar som en fågel på hemlandets himmel”* – Demis Roussos, “Souvenirs”;
- *“Ekot av de dansande regndropparna framför minnenas dörr på yttertaget under natten”* – Frédéric Chopin, “Vår. Op. 74 Nr. 2”;
- *“En våg vars dröm är att slå mot klipporna vid kusten men dess liv räcker inte till”* – Johann Sebastian Bach, “Preludium”;
- *“Brisen som uppstår ur ett par fjärilars vingar vilka dansar på gryningens solstålar”* – Johann Strauss, “Donaus blåa vals”;
- *“Knutna tankars strävan mot att lösas upp”* – Moritz Moszkowski, “Etyd. Op.72 Nr. 2”;
- *“Kurragömma med nyckfulla vackra tjejer”* – Wolfgang Amadeus Mozart, “Sonata Nr. 26. C-dur”;
- *“Kunde inte säga nu heller...”* – Vagif Mustafazadeh, “Ett stycke från “Bajati-Sjiraz”**”;
- *“...”* – Michal Oginski, “Farväl till hemlandet”;
- *“Rädslan över att förlora sista hoppet...”* – Franz Schubert, “Ekspromt 12”;
- *“Grannen Evas skakande fingrar när hon planterar blommor på sin mans grav som dog för 53 år sedan.”* – Tomaso Albinoni, “Adagio”;
- *“Dina blickar som närmar sig med pappersbåten vilken du har släppt på vattnet”* – Felix Mendelssohn, “Sånger utan ord. Or.30 Nr. 6”.

Efter att ha läst häftet lämnade han tillbaka det. De rader som hade roat barnen gjorde honom ledsen. Dagen då han satt i kyrkan med regnet smattrande mot fönstren och lyssnade på dessa melodier, var hans humör inriktat på bara en av dem – på den melodin som han hade skrivit punkter istället för ord och inte kunnat svara på frågan när hans barn hade frågat “Varför har du lämnat det tomt här?”. Den musik som hade blottat hans hjärta. Den hade tagit bilder av hans hjärta som en röntgenapparat och satt ljus på de allra mörkaste hörnen. Nu tittade han på roten till smärtan som sved och såg klart även den tunna spetsen av rotänden. Det smärträd, som hade vuxit inom honom för många år sedan och vars rot hade fortsatt ända in i det sista lagret av hans hjärta, hade inte torkats ut, det var fyllt med saknadens blad.

Vid sidan om den gulnade våndan fanns det en sorgknopp.

När de lämnade kyrkan hade det med fingrar skrivits ett par ord i imman på fönstret: “Längtans melodi”.

Detta var spåret på fönstret av människans suck från hjärtat som denna melodi hade skapat och på vilket han hade svarat med tre punkter i häftet.

Det regnade ute. Det var mörkt ute även om det var förmiddag. Han var på väg till byn. Hans ansikte var mot det “ljusa livet” skapade av de kallblodiga nordmännen i “mörkrets land”. Han släpade sina ben efter sig med Oginskins melodi i sina öron, det soliga hemlandet som hade förvandlats till ett mörkt land i hans tankar, med smärtan i sitt hjärta som slog av sorg.

Människor som kom gående mot honom såg stint på den här konstiga mannen som höll på att tappa sitt paraply, hade en cigarett i munnen vilken blev blöt och slocknade och vars ansikte liknade den korsfäste Jesus ansikte. Det var som om en stenstaty hade gått genom gatan. Han kände inte regnets kalla droppar. Nu renade regnet hans hjärta, smattrade mot stenen vilken hade grönskat inom honom, vattnade smärtträdets törst.

Hans barn som sprang framför honom lekte lyckligt i regnet. De skrattade inte åt sin pappa nu, de hade glömt alltihop och åkt till sina egna världar...

... Och i luften fanns det ett konstigt fyrverkeri. Ljusflödet från gatulamporna vid trottoaren blev till en pil som delade regndropparna i miljoner delar.

Ett stort och tydligt urskilt ljus delade miljoner strålar mitt itu i en ögonflimrande lyster och riktade sig mot himlen. Det var som om det avlägsnande ljuset från honom skulle lysa upp hela himmelmörkret med sin svaga låga.

Januari 2013
Karlskrona

Översättning av Sona Rahimova

* Sjusja – En stad i Azerbajdzjans region Karabakh. Uchmik höjd (“Tre spikar höjden”) och Dzjidir Duzu (“Hippodrom”) är kända platsnamn i Sjusja (Översättarens notering).

** “Bajati-Sjiraz” – En av de sju mogamer i Azerbajdzjansk folkmusik (Översättarens notering)

Jag hörde havet

Andra novell från serien "Främmande"

Du tror ibland att det var du som gav himlen till fåglarna. Blommorna har också lärt sig att känna igen solens ljus för din skull. Leendena på människors ansikten kommer från dig. Barnens skratt och småbarnens skratt är dina gåvor. Och för älskande har du visat vägen till deras möten.

Men du blir ändå inte nöjd – du vill skicka en bit av din lycka även till dem som är långt borta, på andra sidan världen.

Vet du när en människa hamnar i detta tillstånd? När hon upplever en glädje hon aldrig tidigare känt! När glädjen bubblar i bröstet, sprider sig och fyller ansiktet – du sprider lycka till världen.

Solen är också sådan – den sprider sitt ljus, fyllt med glöd från sina inre vulkaner.

Lyckan är smittsam! Du kan inte hålla den för dig själv; du måste dela den med andra.

Att dela lycka är människans plikt! Solen skapade människan för denna mission. Lämna religiösa sagor åt sidan – jag vet inte ingenting om andra världar eller planeter, men vad jag vet med säkerhet är att solen skapade Jorden och livet på den. De som inte tror på detta kan lämna solsystemet.

...Mänsklighetens tragedi började den dag vi började söka Gud utanför solen!

Jag har älskat solen här – i detta kalla nordiska land. Först älskade jag den, sedan förstod jag den. Att förstå är förutsättningen för att älska. Om du inte älskar kan du inte förstå.

Jag känner också en annan solälskare. En blind arab som gick på en specialskola för personer med funktionsnedsättning tillsammans med oss. När han talade om sig själv, läste jag hans ord från rörelserna av hans läppar. Han sa att även om han inte såg solen, kunde han ändå känna den. Och inte i det heta Arabien, utan i det kalla Sverige började han känna den. Märkligt, eller hur? "Låt solen alltid skina". Detta sa han ofta.

Jag "hör" människor genom rörelserna i deras läppar. För jag är döv!

Ibland hör jag inget annat än det brummande ljudet som borrar sig in i min hjärna. Jag är en havsälskare som den blinde araben älskar solen. Jag måste röra vid Östersjön varje dag. På vintern rör jag vid den med mina fingrar, på sommaren klär jag av mig och hoppar i dess famn – så känner jag den, pratar med den. Jag har sagt ord till den som jag inte kan säga till någon annan. Till skillnad från människor har havet alltid lyssnat på mig. Havet har lyssnat på allt jag sagt. Det har tröstat mig.

Havet förstår mig. Precis som min mamma förstår mig. Jag talar med havet på samma sätt som jag talar med min mamma. Havet lyssnar, och sedan svarar det med sina vågor och sitt skum.

Jag minns så väl första gången jag öppnade mitt hjärta för havet, när jag berättade om mitt öde. Med sina vågor reste sig havet, som om det ville nå himlen. Tro på mig, dess vågor nådde min höjd. Dagen då läkaren sa att han inte kunde ge någon garanti för att jag skulle kunna höra var en blåsig och stormig dag. Och jag, jag blev upprörd. Jag sprang ner till

stranden och tydde mig till havet. Jag grät högt. "Jag har rest till många länder, men jag kom hit för att följa mitt sista hopp. Jag vill höra!" sa jag.

Det var exakt som min mamma hade sagt: "Var inte rädd, jag är här!" Jag hade läst de orden på havets vågiga läppar.

Vid tretton års ålder blev mina öron döva efter en misslyckad operation. Min pappa var nära att döda läkaren. Det var meningslöst att klaga och anmäla vården. Läkaren hade starka kontakter.

Från den dagen tystnade alla världens ljud för mig. Det sista ljudet jag minns är min mammas röst. När de förde mig till operationssalen sa hon: "Var inte rädd, jag är här."

Den sorgliga morgonen, när jag visste att jag aldrig skulle kunna höra igen, åkte vi till havet med min pappa. Det var första gången jag såg det. Kaspiska havets enormhet gjorde mig så uppspelt. Det var verkligen skrämmande. Det fanns inget annat, bara vatten, och bortom det en himmel.

Som vid första ögonkastet blev jag förälskad i Kaspiska havet. Senare, varje gång min pappa tog mig till Baku, var det ett måste för mig att röra vid havet. På sommaren gick jag i vattnet, brottades med vågorna, viskade till skummet. Kaspiska havet var min första kärlek. Ingen av skolans flickor blev min älskling, ingen av grannens vackra döttrar kom nära mig. Men Kaspiska havet brydde sig inte om min dövhet. Det påminde mig aldrig om att jag inte kunde höra det. När jag var med havet var det enda jag ville höra dess ljud.

Jag minns alla ljud jag hörde innan jag blev döv. Vindens, regnets, fåglarnas, djurens ljud. Utom ljudet av havet. Jag undrade hur vågorna lät, hur de viskade!

Senare fick jag fler älskade, vars röster jag aldrig fick höra.

Tar jag för mycket av din tid? Om du är intresserad kan jag fortsätta!

En dag var jag på bröllop i en grannby. Där såg jag en flicka. De säger att man blir förälskad vid första ögonkastet – och det var precis så. Under hela bröllopsdagen såg jag henne flera gånger. Varje gång våra blickar möttes stannade tiden för en sekund, sedan log hon och gick vidare. Jag stannade på bröllopet ända tills slut.

När jag åkte hem mitt i natten kände jag att hela världen tittade på mig. Stjärnorna tittade inte på någon annan, utan bara på mig. Och månen log bara mot mig och inte mot någon annan.

Jag insåg att jag var förälskad.

Sedan började jag åka till den byn av tusen olika skäl; jag gick förbi deras dörr, väntade vid hållplatsen, skrev brev och fick svar. En dag kom en kärleksbekännelse.

Det var dags för oss att gå från brevväxling till samtal. Jag var rädd: om hon fick veta att jag var döv, skulle hon också vända sig bort från mig?

En solig dag satt jag bredvid henne på bussen från stadscentrumet till byn. Hennes solbrända ansikte hade ett par ögon som egentligen talade allt. Men min blick låg inte på hennes ögon, utan på hennes läppar. Jag läste hennes ord på hennes läppar. Just då var det som om hela världens puls slog i de där läpparna. Varje rynka på hennes läppar var som en sida i en roman,

som om jag skulle kunna röra vid varje rynka med mina fingrar, vända varje sida och läsa, läsa och läsa igen. De förtrollade mig så... Jag skulle älska varje rynka och leva ett liv med varje enskild. Hennes läppar den dagen var som augustifikon. "Plocka mig, smaka på mig", sade de.

Kvinnor är omedvetna om hur mycket män kan bli galna av oskuldsfulla, rosa läppar utan smink. Om de visste, skulle de aldrig måla dem!

När bussen närmade sig byn berättade jag att jag inte kunde höra hennes ord, att jag bara förstod genom att läsa hennes läppars rörelser.

Hon blev tyst. Hennes läppar rörde sig inte längre. Och solen i hennes ögon slocknade. När hon steg av bussen såg jag en tår rinna från hennes ögon.

Mitt hjärta krossades.

Men varje slut är början på något nytt!

Nästa dag hindrade hon mig från att gå på bussen. Hon tryckte en lapp i min hand och sa: "Kom inte, läs." Sedan gick hon och satte sig inte där vi satt igår, utan längre bak. När bussen rörde sig drog jag mig undan till ett ensamt säte för att läsa hennes brev. Jag hade trott att mitt liv var slut dagen innan, men idag hade det fått nytt liv, som en ny grodd. I brevet skrev hon att min dövhet inte skulle påverka hennes kärlek det minsta.

Hon höll sitt ord. I tjugo år av vårt äktenskap har hon aldrig en enda gång påmint mig om min dövhet. När jag fick veta att min lösning fanns i Europa och vi flyttade till ett främmande land, lämnade hon sina egna anhöriga för att vara med mig. Hon gick med mig på okända vägar i ett främmande land.

Främlingskap doftar som regn och har sorgens färg. Men sedan vi kom hit har hon inte låtit mig bli genomblöt av regnet eller bära sorgens färg. Hon älskar mig mer än bara som hennes man, utan även som hennes eget barn.

Vet du, min röst har förblivit densamma som för trettio år sedan, som när jag var tretton. Jag pratar med rösten jag hade då. Många har sagt det. De säger att till och med mina dikter låter som en ung skolpojkes. Det verkar som när jag har vuxit och blivit äldre, så har min röst förblivit ung.

Här, i detta främmande land, insåg jag att jag har glömt mitt hemlands röst. Det finns inte längre något hemland med rösten jag kände när jag var tretton. Nu talar folk i mitt hemland med främmande röster. Och de rösterna skrämmer mig. Så har även världen ändrat sin röst. Jag vet det från undertextfilmer, tidningar och böcker. Nu pratar människor med röster som inte är inriktade på kärlek eller medkänsla.

Ibland är jag glad för min dövhet. Jag gläds åt att jag inte hör de skrämmande rösterna. Jag tror att om jag hörde dem, skulle jag bli galen.

Hej, havet! Jag kommer från kliniken. Idag fick jag äntligen på mig hörapparaten. Världens 30-åriga is smälte idag. Du kan inte tro det! Jag hör nu! Jag kom hit för att berätta det för dig. Jag ville att du skulle vara den första att se mitt lyckliga ansikte. Under alla dessa år har du alltid sett mig sorgsen. Titta, jag kan också vara lycklig! Kom, låt mig krama dig och hålla dig

nära. Tänk inte på hur stor du är, i denna stund räcker mina armar till för att omfamna dig, mitt hjärta är större än din oändlighet. Jag kommer omfamna inte bara dig, utan hela jorden. Vad är jorden? Jag kommer att omfamna stjärnorna, månen och solen också!

Vet du hur det gick till? Först kom det krossade ljudet, som när man söker en frekvens på radion och bara får blandade, förvrängda ljud. Sådana ljud som man hör på avstånd, som om någon hade satt ihop en orkester av trasiga, slitna ljud. Jag trodde att jag såg ljudet. Sen, långsamt, började de försvinna. Genom de avlägsna ljuden började jag höra läkaren komma närmare. Jag kunde inte förstå de första orden. Förstår du, jag var inte van vid ljudet, och när jag hörde det igen kände jag inte igen det. Jag hade ju inte hört något på trettio år.

Nu hör jag dig också. Vilket vackert ljud du har. Jag visste det, verkligen. Under alla dessa år har du tålmodigt lyssnat på mig. Tröstat med orden jag läste på dina vågiga läppar, och det kan bara uttryckas med en vacker röst.

Vet du, vackra ord uttrycks med medkännande röster. Också med en arg röst kan man säga snälla ord. I dina glödande stunder, när din röst är uppsluppen, kan du nog vara arg. Men under alla dessa år har jag aldrig hört några hatord på dina vågiga läppar, aldrig känt något hat i din andning.

Jag vet inte vad jag ska göra nu. Jag är så nervös. Jag kom hit för att du skulle ge mig mod och styrka. Jag måste gå hem nu. Mitt hjärta springer redan hem före mig. Jag sa till min fru och barnen att de inte skulle komma till kliniken idag. Jag ville inte att de skulle bli ledsna och besvikna ifall det hade misslyckats och jag inte kunde höra. Nu springer jag till dem.

Jag undrar, vad har min fru för röst? Och hur låter min dotters skratt? Min son har nog en tung röst nu, han är redan en stor kille, femton år gammal. Du vet, att höra de älskades röster, det är en så stor lycka! Jag förstår nu! Tänk dig att din hörsel är borta, du hör ingenting. Vågorna slår mot klipporna, ljudet fyller världen, men du står stilla, som om du tittar på en ljudlös film. Du hör inte ens dina egna fiskar. Du är döv för brusandet av floder som rinner i dig. Och en dag öppnar sig ditt öra. Och en dag hör du varje vågornas ljud, varje fiskar, varje liv!

Det är med den kärleken som jag springer hem. Jag kommer tillbaka imorgon. Då ska jag berätta för dig om ljuden från min älskling och mina barn.

Farväl, Östersjön!

Jag kom hit för att ta farväl av dig. Igår gick jag hem efter att ha lämnat din närhet. Stormens vilda natt följdes av en solig morgon, som öppnade sig för dig, och på samma sätt öppnades min egen morgon. Jag sov oroligt under natten, fylld av turbulenta tankar. Det var svårt att fatta beslutet att lämna detta främmande land som har gett oss så mycket lycka. Men de sammanflätade tankarna och de blandade känslorna löstes upp med solens första strålar.

Min längtan hem blev stark. Jag bestämde mig för att återvända.

Jag kom hit för att ta farväl. Du har inte varit en främling för mig, du har öppnat dig som en moderlig famn. Du har varit min trogna vän genom de svåraste dagar. Men nu måste jag återvända till Kaspiska havet. Hemlängtan är den mest heliga känsla som Solen har skapat, och jag måste återvända till mitt hemland för att höra ljudet av Kaspiska havet.

Du kan inte föreställa dig, hur ljuv min frus röst var! Dina vågor som viskar vid strandens sand, påminner mig om den rösten. Åh Gud, i tjugo år har jag blivit älskad med en så vacker röst, och jag visste det inte ens. Och jag har inte ens nämnt mina barns röster...

Jag har hört havet, Solen! Nu är du den enda som återstår. En dag kommer jag också att komma till dig, för att höra ditt ljud. Men just nu har jag fortfarande uppdrag här på jorden.

Oktober 2019
Helsingborg

Han

Tredje novell från serien "Främmande"

Det är i den tidiga gryningen. Solen har ännu inte rest sig över horisonten.

Staden vaknar långsamt, ett svagt brus hörs på avstånd.

Östersjöns vågor verkar ha väckts för tidigt ur sin sömn – de släpar sig, halvt motvilligt, upp mot stranden. De små ankungarna glider fram efter sina mödrar, fortfarande dåsiga. Kvinnan i huset bredvid, som nyss skyndade till arbetet, bar sitt barn till förskolan på samma sätt – sömnigt, med tunga steg.

Min trötthet är inte sömnens.

Jag är inte sömnigt trött, utan snarare vaket seg. Jag är vaken.

Den enda som delar vakenheten med mig är morgonbrisen.

Med sin kyliga andedräkt väcker den fåglarna, havet och staden.

Min utbildning är avslutad. I tre år hade jag studerat informationsteknologi vid universitetet. De åren lärde mig inte bara vetenskapen; de gav mig också lektioner i livet, visade mig dess sidor som inte alltid syns vid första anblicken.

Ärligt talat, när jag klarade inträdesproven och valde i vilket land jag skulle studera, bar jag också på en hemlig önskan: att få uppleva det där intensiva studentlivet jag hade byggt upp i min fantasi. Nej, jag klagar inte. Jag säger det bara så, oss emellan. Studier vid ett av Europas mest ansedda universitet, ett studentrum vars fönster varje morgon vette mot solen som steg ur havet, en liten och stillsam stad, helgkvällar med timarbete i en bar och bra betalt, korta resor under loven till europeiska länder där andra bekanta studenter bodde. Vad mer kunde man egentligen begära?

Allt började redan under den första månaden på första året. En dag kom en äldre professor och höll en föreläsning för oss. Dagen då jag lärde känna honom ser jag som början på ett nytt sätt att betrakta världen.

Jag hade sett honom några gånger tidigare på universitetsområdet och i korridorerna. Hans smakfulla klädsel och den spänstiga gången — trots käppen i handen — skilde honom från andra. Och så hans sydländska ansiktsdrag. Man kunde lätt märka den särskilda respekt som lärare och äldre studenter visade honom.

Han föreläste för oss på engelska. Hans accent hördes tydligt, men den var behaglig. Han fångade auditoriets uppmärksamhet utan att ens behöva öppna munnen. Vår första lektion började med en presentation. Hälften av klassen kom utifrån; många studenter var från Kina och Indien. Det fanns också några från Frankrike och Ukraina. Från Azerbajdzjan var det bara jag.

Av någon anledning talade han mest med mig. Han ställde inga märkliga frågor — undrade bara varför jag hade valt just detta ämne och om jag tänkte återvända till mitt hemland efter avslutade studier.

En dag hade vi honom igen. Om jag minns rätt var det hans tredje föreläsning. När lektionen var slut kom han fram till mig. Han bjöd in mig till kaféet ”Espresso”, mitt emot stadsbiblioteket, senare samma kväll.

Jag skulle egentligen träffa en flicka jag just hade lärt känna, men jag kunde inte säga nej till hans inbjudan.

Jag kom till kaféet på den avtalade tiden. Han satt vid ett bord för två intill fönstret.

Den kvällen blev vår sista konversation på engelska. Efter att ha beställt två kaffe av servitrisen vände han sig mot mig och sade, med ett egendomligt leende, på ett mjukt och hemtamt språk:

”Nå, berätta nu om hemlandet.”

Att han var azerbajdzjan blev en verklig överraskning för mig. Tänk dig — i ett avlägset, främmande land bjuder en äldre professor, som undervisar dig, just dig bland alla studenter på kafé, och visar sig dessutom vara din landsman. Hur skulle man kunna låta bli att häpna? Först trodde jag att han var från Södra Azerbajdzjan som ligger i Iran. Men han visade sig vara från Baku.

Vår första termin blev hans sista undervisningsår vid universitetet.

Under de följande åren bjöd han mig många gånger på middag, te eller kaffe. Jag sökte mig till honom med tusen och en förevändning, njöt av våra samtal. Ibland ringde jag bara för att få komma förbi. Av de paket med mat och godsaker som min mor skickade till mig sparade jag alltid en del åt honom. Han blev så uppriktigt glad, och såg på den där lilla gåvan med en märklig blick — som om den bar med sig en hel värld.

Ofta såg jag honom hos en pizzabagare från Södra Azerbajdzjan. Där brukade landsmän från Södern samlas. De kvällarna blev långa. Efter den islamiska revolutionen i Iran hade en våg av emigranter flytt undan förföljelser och sökt skydd här. Han hade hjälpt dem så gott han kunnat. De hade inte glömt hans godhet; de visade honom stor respekt och uppriktig värme.

Vid ett tillfälle frågade jag hur han själv hade hamnat här. Det visade sig att han kommit redan under sovjettiden, på 1970-talet. Han hade avslutat forskarstudier i Moskva och arbetade som lärare vid ett institut i Baku. På grund av antisovjetiska samtal med studenterna hade han avskedats — han var nära att arresteras, men rektorn hade ingripit och räddat honom.

Han hade tydligen åkt till Polen på en organiserad turistresa. Han berättade att han en kväll, på en pub i Warszawa, märkte hur några vid bordet intill såg på honom och började tala illa om Sovjetregeringen och ryssarna. Han gick fram och sade att han inte var ryss, utan azerbajdzjan. Polackerna bjöd honom genast på öl och började prata. Så lärde han, av en slump, känna aktivister ur Polens hemliga studentrörelse. Samtalen förde dem nära varandra. Varje dag efter stadens officiella utflykter gick han tillbaka till puben för att träffa dem.

Vid ett av de följande mötena berättade polackerna om sina planer på att fly landet. Medan han lyssnade växte en längtan även inom honom. En dag vandrade han länge i tvekan, men fattade till slut sitt beslut — och anslöt sig till dem som i hemlighet flydde över Östersjön med färja till Sverige.

”I början litade de inte på mig. De betraktade alla som kom från Sovjetunionen som KGB-spioner. Tydligt var det min familjehistoria som till slut skapade förtroende. De hade arbetat länge med planen att ta sig över till Sverige. Jag anslöt mig i allra sista stund. När jag sade att jag ville följa med protesterade de först. Men när de såg att jag var fast besluten gav de med sig. Gruppens ledare, Marek, tyckte inte att jag skulle återvända till hotellet. Han gick själv och packade mina saker och hämtade min resväska. Om jag hade lämnat hotellet mitt i natten med en väska i handen skulle någon säkert ha sett mig och slagit larm.

Det var så jag fattade beslutet som förändrade mitt liv. Under de där dagarna ekade bara min mormors ord i mitt huvud. Hon förebrådde min morfar för att han inte hade lämnat landet i tid när han ännu kunde. ’Om vi hade rest, skulle de varken ha arresterat och skjutit honom eller låtit oss genomlida den där tunga exilen’, brukade hon säga. I Kazakstan hade jag förlorat både min far och min mor. När mormor också dog hade jag ingen kvar i Baku. De avlägsna släktingarna hade sedan länge blivit främlingar.

Świnoujście var en liten hamnstad vid Östersjökusten. Därifrån gick färjan till Ystad. Det var en av de få hemliga vägar som förde från det kommunistiska lägret till den fria världen.”

Jag lyssnade på honom med samma fascination som när man ser gamla svartvita filmer.

En gång frågade jag om han hade återvänt till hemlandet efter Sovjetunionens fall. Det hade han.

”I många år vågade jag inte resa dit. Jag hade inga nära släktingar kvar, visste inte vart jag skulle gå eller vem jag skulle möta. Till slut tog längtan överhanden. Jag reste. Än i dag vet jag inte om det var rätt.

Vet du, man borde aldrig återvända till platser som lever kvar i minnet som något ljusst. Det liknar att i ålderdomen möta flickan man älskade i sin ungdom — och drabbas av sorg. Det du ser nu suddar ut de där vackra minnena och lämnar efter sig ett tomrum som gör ont.

Sedan förstår du att det inte är hemlandet som har förändrats och blivit främmande — det är du själv som har gjort det, du som under långa år levt i andra länder och blivit en främling. Du hör inte längre hemma här. Men du har heller aldrig riktigt kunnat höra hemma där. Och så lever du resten av ditt liv på en plats som inte är din.

Det var det jag förstod när jag återvände därifrån.”

Efter det samtalet började jag iaktta inte bara honom, utan alla som kommit från mitt land. Från de yngsta till de äldsta. Att komma från samma land, till och med från samma stad, betyder inte att människor är lika. Låt inte stjärnornas glitter på himlen lura dig — hur lika de än ser ut, finns det inte två som är den andras upprepning.

Sedan jag kom hit har jag sökt svaret på en enda fråga:

Skulle jag återvända hem efter avslutade studier, eller stanna kvar i Europa, där så många drömmer om att få leva?

Ärligt talat tänkte jag, som alla mina studiekamrater, stanna och bygga mitt framtida liv här. Visst tvekade jag ibland. Just därför skyndade jag mig inte att fatta något beslut i början. Jag

tyckte att jag hade flera år framför mig. Men ju närmare slutet kom, desto mer trängde sig valet på.

Det var han som hjälpte mig att fatta mitt beslut — utan att själv veta om det. Genom att betrakta honom lärde jag mig främlingskapets anatomi. Jag förstod vad det innebär att leva i ett land som inte är ens eget.

”Den som lever i främmandeskap är som en Partikel som slitits loss från Helheten.

Helheten består av miljontals partiklar och märker inte att en enda saknas; den minns den inte ens. Men partikeln glömmet aldrig Helheten. Även om ödets vind för den till en ny helhet kan den inte anpassa sig, inte bli en del av den. Den vandrar ensam genom livet, som en kringdrivande kropp i kosmos. Som ett löv som vinden slitit från grenen och fört långt bort.

Partikeln står inte ut med skilsmässan och drabbas till slut av ’exilens syndrom’. Med hela sitt medvetande, sitt hjärta, sin själ förblir den bunden till Helheten — till hemlandet, till sin jord, sin by. Det är sorgligt, eller hur?

Det jag vill säga är: skilj dig inte från din egen Helhet.

Sen kan det vara för sent ...”

Detta sade han till mig under vårt sista samtal på stadens sjukhus.

Han hade bara några få dagar kvar att leva. Cancern hade brutit ner honom till hud och ben.

Idag har sjön en särskild ro. Vattnets yta är helt jämn som glas, så stilla att man nästan tror att det inte finns några vågor alls. Finns det ens en sjö utan vågor? Sjön har inga stora, havslika svall, men måsar lämnar alltid sina spår, små vågor lika stora som deras näbbar.

Det är sen eftermiddag, och sjön är täckt av tusentals små vågor. Solens strålar möter dem, och varje våg bär en stråle mot stranden. Solen delas upp i miljoner partiklar som sprids över sjön. Partiklarna ser lyckliga ut, som om de låg i sin älskades famn.

Men deras lycka varar inte länge. Som all lycka, försvinner den när vågorna når stranden.

Jag kommer ofta till denna sjö vid stadens utkant, nästan varje helg. Det är en perfekt plats både för att tillbringa dagen med vänner och för att vara ensam med sig själv. Det var han som lärde mig att känna denna plats.

Här är jag igen. Jag kommer från stadens krematorium.

Vid vårt sista möte gav han mig en testamente. Han ville att jag skulle ta med hans aska till Baku och sprida den i Kaspiska havet vid Baku Boulevard. Jag blev överraskad. Under de två följande månaderna, varje gång jag besökte sjukhuset, ville jag fråga varför han önskade det, men jag vågade inte. Han förstod själv. En dag förklarade han varför:

”Tills jag reste till Baku trodde jag att både här och där tillhörde mig — ett var mitt fosterland, det andra mitt hem. Men när jag återvände insåg jag att jag inte tillhör någon av dem. När det inte finns någon familj kvar spelar det ingen roll var du begravs. Om ingen kommer att besöka dig, varför behövs graven? Jag föddes vid Kaspiska havets strand, växte upp här, och här kommer jag återförenas med havet.

Kaféet i slutet av bron som sträcker sig in i Kaspiska havet hette förr 'Sadko'. Det var också en mötesplats för unga förälskade par på vår tid. Om du kan, ta mig dit vid soluppgång. När solen går upp, sprid mig i Kaspiska havet."

När han sa det försökte han sudda bort smärtans spår från ansiktet med ett leende.

Han hade redan ordnat allt med krematoriet och betalat i förväg. Min uppgift var bara att ta askan till Baku.

I krematoriets väntrum stod ett skåp av glas med urnor i olika färger. Urnor som var särskilt utformade för att ta emot askan. De flesta hade ett kors på locket, andra blommotiv.

"Vilken av dessa skulle han ha valt för sin aska?" – det var det första som slog mig.

Först kontrollerade de mina papper. Lite senare hämtade de urnan med hans aska. Jag skrev under och tog emot den.

Urnan, som liknade en blå vas, var dekorerad med tre flammande lågor på locket. Jag kände igen symbolen direkt — det var Bakus emblem.

Jag tog urnan och gick direkt hit, till sjöns strand. Jag kunde inte tänka mig en bättre plats för att ta farväl av detta vackra land än vår älskade sjö.

Urnan låg i min väska. Jag kände nästan att det inte var min väska på axeln, utan hans hand.

Vi stod där och blickade mot sjön. Sedan vände han blicken mot mig, och med ett leende som lyste i hans ansikte sade han:

"Låt oss gå hem."

Jag återvänder till Baku.

Och han återvänder med mig.

September, 2025

Helsingborg

Esseär

Från Sverige till Sovjetunionen med ABBA

När jag valde Abbamuseet som vårt första turistmål under Stockholmsresan envisades mina barn med att gå på Gröna Lund i stället. Jag sa till min fru ”låt dem gå till sin värld så tar jag med dig till min barndom”. Således styrde vi stegen mot ABBA The Museum. Museet är fullt av utställningar som ger en helhetsbild av Abba. Det känns precis som på 70-talet.

Så länge jag kan minnas var det alltid tjejer som hyrde nedervåningen i vårt hus. På den tiden kallades provinsen Karabach för “Kaukasien konservatorium” (konservatorium = musikhögskola). Den största musikhögskolan i Karabach låg i vår stad. Agdams Musikhögskola var känd i hela Sovjetunionen. Dit kom elever inte bara från Azerbajdzjan, utan även från de andra republikerna för att studera.

Min kärlek till musik skapades av just de musikertjejerna som hyrde undervåningen. Likaså, exempelvis, min kärlek till Mozart efter att tillsammans med dem ha tittat på filmen ”Amadeus”, liksom kärleken till violin efter filmen ”Niccolo Paganini”.

Det var också de som introducerade mig för Abba.

I mitten av 1970-talet hade Abba börjat bryta det totalitära Sovjetunionens järnridå och erövra miljoner människors hjärtan. Varje gång Abba sändes på tv höjde jag volymen och bankade i trägolvet. Tjejerna kom genast springande. De såg på de svenska skönhetererna med en sådan längtan.

En av tjejerna var lik den mörkhåriga sångerskan i Abba. Hennes rumskompisar övertalade henne att hon skulle se ut precis som hon om hon klippte sig. En dag såg vi att hon faktiskt hade stylat sitt hår exakt som Anni-Frid Lyngstad.

Mörkhårig trodde vi, det visade sig dock att ”Frida” egentligen brukade färga håret rött. Vår svartvita tv av märket Horizont fick hennes röda hår att se nästan svart ut.

Själv kunde jag inte slita ögonen från den blonda sångerskan. Jag var inte ens tio år då. Hon hette Agnetha Fältskog, men vid den tiden visste jag inte det. Så hon var helt enkelt den blonda tjejen för mig. Jag kunde inte begripa den värme, älsklighet och närhet som hon utstrålade.

Kanske var det den utstrålande värmen i hennes leende som fick henne att bli älskad av miljoner.

Och hennes röst. Det räcker nog om ni lyssnar på ”The winner takes it all”, så förstår man.

I min ljuva barndom kunde jag inte i min vildaste fantasi föreställa mig att Sovjetunionen skulle kollapsa, gränserna komma att öppnas och att ödets vind skulle kasta mig från världens ena ände över till Sverige, hemland för den kvartett som med ett leende på läpparna upplyste om platser där lyckliga människor bor.

Varje gång jag hör deras låtar i detta lyckliga land, rycker jag till, vaknar och förstår att den lyckligaste stunden i världen förvisso var när jag hade min pappa och mamma vid min sida och tittade på den svenska kvartetten på vår svart-vita teve, när jag i det huset lyssnade på

bandets låtar, i den stad som senare kom att kallas "Kaukasiens Hiroshima", den stad som kriget förvandlade till ruiner.

Ack, det finns ingen väg bakåt i livet!

Men, jo, den fanns! Jag hittade vägen som förde mig tillbaka! Jag såg den när jag föll i en virvel av nostalgiska känslor på Abba-museet. Jag såg dem alla fyra gå hand i hand mot vårt hus. Jag sprang ikapp dem, den blonda tog tag i min ena hand, brunetten i den andra. Benny rufsade mig i håret, Björn log och blinkade lekfullt. Vi tittade ut över Karabach. Vi gick in till trädgården genom porten. Vid altanen släppte de min hand och sa: "Nu får du gå upp själv".

Med tonerna av Mamma Mia i öronen gick jag uppför utetrappan till husets övervåning. Med handen strök jag över den vita blommande grenen på det gula körsbärsträdet som sträckte sig mot trappan. Jag möttes upp av min mor – Mamma Mia – med det leendet, och med orden "Välkommen hem".

När jag strosade runt på museet, tittade på deras smink, kläder, musikinstrument och resebilder, återvände jag gång på gång till 70-talet. Jag slog mig ner på en bänk med en stor Abba-bild i bakgrunden. Min fru tog ett foto på mig. Hon ville att jag skulle ha ett minne från min fantasiresa, från min barndoms sagovärld.

Snart fyller alla tiders älskade popband ABBA 50 år. Det sägs att bandet kommer att återförenas för att uppträda inför publik igen under en jubileumskonsert för första gången sedan 1982.

Om jag kunde komma över en konsertbiljett skulle jag åka dit som om jag åkte till vårt hus, gå in i konserthallen som om jag vandrade in i vår trädgård. Jag skulle uppleva den kvällen som om jag återupplevde livets ljuvligaste tid.

Vi är på väg hem från Stockholm. Hela vägen avlöser Abbas låtar varandra på en CD som vi köpt från museet: S.O.S., Gimme! Gimme! Gimme!, Mamma Mia, I do, I do, I do.

Stämningen från museet dröjer sig kvar i mitt huvud. Det är inte den svenska skogen jag ser framför mig, utan vår trädgård i Agdam. Jag studsar tillbaka av dessa låtar, igenkända från allra första tonen, som burens av ekots vingar.

Märkligt! Alla träd i vår trädgård har blommat samtidigt.

Backspegeln drar plötsligt min blick till sig. Barnen har somnat. De har slumrat in med ett leende på läpparna. Är det låtarna som skapat leendet, kanske drömmer de också om trädgården från mina minnen?

November 2021

Helsingborg

Översättning av Allahverdi Verdizade

Barndomens svanar

Från serien "Spår av minnen"

Biljetten till Tjajkovskijs balett Svansjön hade jag köpt redan två månader tidigare, samma dag som nyheten kom om att det berömda Marinskijteatern från Sankt Petersburg skulle gästa Jönköping.

På vägen dit berättade jag för barnen om den verkliga anledningen till att jag var så angelägen att betala så mycket pengar för biljetterna och resa hundratals kilometer för att se föreställningen. Det var inte första gången jag delade barndomsminnen med dem; ibland blir det så, särskilt under de långa vinterkvällarna.

Efter att jag berättat historien om magin som förde oss hit, skämtade jag och sa att de skulle se föreställningen – medan jag själv skulle ge mig ut på en lång resa. Och precis som jag anat blev det så: redan från första scenen tog baletten mig tillbaka till barndomens fjärran, kära dagar.

Min första bekantskap med balett började med Svansjön. Jag var kanske nio eller tio år gammal. Min far gav mig ibland uppgifter som om jag redan vore vuxen. Ibland skickade han mig till sin morbror, som bodde bara två kvarter från vårt hus i Agdam, och sade:

”Gå till Bey och be honom ge dig en bra bok att läsa.”

Min fars familj kallade morbror Ismail för Bey. Förr brukade man kalla förnäma personer för Bey. De berättade att Ismail fått smeknamnet redan i sin ungdom på grund av sitt värdiga, nästan aristokratiska uppträdande.

Hos Ismail fanns det många fler böcker än hemma hos oss. Min far hade redan läst sina egna och började därför läsa Ismails böcker. Jag gick dit, och Ismail valde alltid något som passade min fars smak som jag tog hem.

En sommar fick våra grannar besök gäster från Baku. Deras pojkar var i min ålder, men deras syster var äldre. Jag minns fortfarande hennes ljusa hår, som skimrade i guldkoner, och hennes grågröna ögon. Hon satt hela dagarna under körsbärsträdets skugga, lutad över det vita bordet med samovaren, och läste böcker.

Fast jag lekte med hennes bröder, drogs min blick ständigt till henne. Hon påminde mig om Malvina från filmen Buratinos äventyr, som just då börjat visas på tv. Jag tyckte om hur stilla hon rörde sig, hur hon ibland såg upp mot sina bröder med ett svagt leende, och hur hon då och då slog ihop boken och lät blicken vandra mot en osynlig punkt på himlen. Lövverket var så tätt att bara en liten fläck av himlen syntes. Vad kunde hon söka i just den biten av himmeln?

Att leka med stadsbarn var något alldeles särskilt. Deras sätt att prata, skratta och röra sig verkade så annorlunda för mig. Och deras leksaker – jag hade aldrig sett något liknande. Ibland stod jag bara där och stirrade på dem, som om de kommit från en annan planet. Jag

hade kunnat leka med deras leksaker i årtal utan att tröttna. Det var kanske första gången jag kände den där mänskliga känslan av avund.

Men jag tryckte undan känslan. Jag rörde inte deras saker. Det var inte för att jag ville verka mognare eller likgiltig – det handlade bara om henne. Jag ville att hon skulle se mig som en stor pojke.

Men hon... såg mig inte alls.

Tonårsflickor märker sällan de känslor som mycket yngre pojkar hyser för dem, men väntar otåligt på kärleken från äldre pojkar. Den sommaren förstod jag inte vad som gjorde flickan så drömmande och försjunken i sina tankar – det skulle jag först inse många år senare, när jag läste boken hon den gången aldrig lade ifrån sig.

Jag letade ständigt efter förevändningar att få prata med henne. En gång gick jag fram och frågade vad det var för bok hon läste.

”Stefan Zweigs noveller”, svarade hon.

Mitt i ännu en sådan lekfull stund kallade min far på mig. Han ville att jag ännu en gång skulle gå till Ismail efter en bok. Jag kunde inte säga emot. Jag tänkte springa dit, hämta boken snabbt och sedan återvända till mina glada lekar med barnen från Baku. Men det blev inte så.

Ismails hus låg vid vägen mot Sjusja, mittemot restaurangen vid boulevardens slut. Jag tyckte alltid om att vara där – särskilt i förrådet bakom huset. Där fanns alla möjliga hushållsredskap och gamla ting, men mest drogs jag till de stora ekfat där man lade in saltgurkor. När jag var liten räckte jag inte upp till kanten, så jag ställde en hink eller en trälåda under fötterna. Att plocka upp ett kålblad ur saltlaken och smaka på det var en alldeles särskild njutning.

De höga bokhyllorna stod i hallen vid ingången. I glasverandan glimmade antika prydnadsföremål. På väggarna hängde sonen Vagifs etsningar i metall, Vidadis porträtt målat under hans militärtjänst, och fotografier av Ismail och hans hustru Vazifa – en kvinna från Tbilisi – tagna både där och hemma i Agdam. På den svarta pianon stod små figurer och skulpturer. När barnen ville spela vid gästabuden lyfte man varsamt ner figurerna på byrån, öppnade locket och lät musiken fylla rummet.

Varje gång min farmor kom från Baku ordnade Ismail stora kalas till sin systems ära. Man skrattade, åt, drack, spelade musik och dansade i timmar. Barnen – Vagif, Vidadi, Elmira och Rasim – var en egen värld: en spelade klarinett, en annan piano, en tredje slog rytmen på en uppochnervänd stol.

Den dagen, när jag kom dit för att hämta en bok, satt Ismail med stolen vänd bakfram. Han vilade armarna mot ryggstödet och hakan på händerna, djupt försjunken i tv:n. Hans blick visade tydligt att han njöt av det han såg. När han fick syn på mig, vinkade han mig till sig och pekade på stolen bredvid.

På skärmen dansade en grupp flickor klädda i vitt till märklig musik. Det verkade inte särskilt intressant, men jag satte mig ändå. En stund senare kom Vazifa med te. Då tog jag mod till mig och sade att min far ville ha en bok. Han brydde sig inte om det utan förklarade att det vi

såg var baletten Svansjön. Sedan ställde han stolen rätt, satte sig vid bordet och drog tekoppen mot sig. Han började berätta om handlingen: en trollkarl hade förvandlat en prins älskade till en svan; prinsen led av saknad men besegrade till slut trollkarlen och bröt förtrollningen.

Jag kunde då inte riktigt förstå sambandet mellan det han berättade och dansen på skärmen – men jag satt kvar och såg till slutet.

Ismail talade med mig som med en jämlike, som om jag redan hunnit se hundra baletter och lyssna till åttio operor. Jag minns särskilt att han sade sig inte vara så förtjust i opera. Den enda han älskade var Leyli och Majnun, som han hade sett många gånger i sin ungdom i Tbilisi. Utländska operor brydde han sig inte om.

”De skriker bara,” sa han, ”och man förstår inte ett ord.”

Men balett tyckte han om. Jag förstod aldrig riktigt varför. Hans förklaringar gick mig över huvudet. Jag minns bara hur han liknade dansarna vid fjärilar:

”De rör sig inte – de svävar.”

Hur länge baletten varade vet jag inte, men den kändes oändligt lång. Mitt tålamod var slut för länge sen – tankarna var kvar hos barnen från Baku, framför allt hos Malvina. Hur vackert flickorna på skärmen än dansade, kunde de inte mäta sig med lockelsen i deras sällskap.

När jag till slut gick därifrån var jag ändå fylld av balettens stämning. Tjajkovskijs musik hade fastnat i mig, jag visslade melodin för mig själv. Först när jag räckte över boken till min far såg jag titeln – det var Balzacs Fader Goriot.

Den kalla svenska kvällen förde mig in i Svansjön och lät mig drömma mig bort till hemlandets varma minnen. Att försjuka i kära minnen är som att återuppleva de gamla dagarna. Precis som man som barn drömmer om framtiden, längtar man som vuxen tillbaka till barndomen – konstigt nog med samma ljuva känsla. Och saknaden har också sin egen sötma, visade det sig.

Drömmare har ingen ålder. De ryska dansarnas rörelser och Tjajkovskijs förtrollande musik renade mig, gjorde mig lika stilla och närvarande som ett tioårigt barn. Kanske var det därför jag den kvällen förlorade mig i barns fantasier – som om jag var prins Siegfried och den blonda flickan från Baku var Odette. Men hur jag än försökte kunde jag aldrig få Ismail att likna den mörke trollkarlen Rothbart som stod mellan de älskande.

För Ismail var en ljus människa. I den lilla provinsstaden hade han en vägg fylld med böcker, ett piano som spelades varje dag och en tv som öppnade dörren mot balettens värld – en man av ljus. Det var han som introducerade mig för Svansjön, baletten som förtrollade mig med sin magi.

Ingen av oss kunde ana att jag 40 år senare, långt från mitt hemland, skulle se baletten igen. Svansjöns vatten förde mig tillbaka till barndomens varma stränder, fulla av minnen och nostalgi.

December 2014

Karlskrona

Hej Gulsary!

Mötet på svenska antikvariatet

Jag tycker om att vandra på Sveriges skogsstigar, sitta vid sjöarnas strand och betrakta hur trädens spegling darrar i de små krusningarna på vattenytan.

Samspelet mellan skogen och sjön liknar ett samtal mellan två älskande. Den lilla sjön som omsluts av skogen är som ett barn i sin mors famn, vaggad till ro av hennes mjuka sång. Den som lyssnar med hjärtat kan uppfatta vaggsången detta viskande samtal.

Det räcker med en lätt bris! Man kan tro att brisen är dirigenten för en orkester av miljoner blad, som med en mjuk handrörelse får dem att spela i harmoni. Det märkliga är att inte ett enda blad gör fel – hela den väldiga orkestern följer noterna perfekt.

Liksom man hör skogens viskande sus kan man se hur den lätta vinden får sjöns vatten att darra. Sjöytan slår som bröstkorgen på en ung flicka som just känt kärlekens första skälvnig. Dessa krusningar är de dansande noterna på bladens viskande symfoni. Det är som att bevittna en balett på en scen...

En annan av mina nöjen i Sverige är att rota i "second hand"-butikernas små hörn med gamla böcker, video- och ljudkassetter, vinylskivor och konstverk. Böckerna är oftast på svenska. Ibland stöter man på något på ett annat språk – oftast engelska. Min svenska och engelska räcker inte till för att riktigt njuta av skönlitteratur, men det hindrar mig på inget sätt från att vandra bland hyllorna i timmar.

En bok liknar musik: även om du inte förstår orden kan du känna själen. Sjunger du en bra sång med hjärtat förstår den som inte kan språket ändå. En gång i Kuba, när humöret var på topp, sjöng jag den azerbajdzjanska folkvisan "Ay Laçın" så innerligt att kubanerna i rummet log varmt och nickade – de hade känt och förstått.

Förra året sjöng en nyzeeländsk kvinna i språkkursens paus en sång. Vi blev alla hänfödda, för vi förstod. När hon var färdig sa vi unisont att det måste vara en kärlekssång. "Det är det", svarade vår vän. "Det är en maorisk folkvisa som heter Pokarekare Ana."

På secondhand-antikvariaten för jag ofta "samtal" med de böckerna: Vad heter du? Vem skrev dig? När gavs du ut? Vad handlar du om? Hur många har läst dig? I vilket hem har du stått i alla dessa år och vad arbetade din ägare med? Varför har de lämnat dig hit? Har ägaren dött, eller flyttat och inte velat ta dig med?

Se här, en femtio år gammal bok vars sidor inte ens öppnats! Om jag bara kunde språket bra, skulle jag läsa den här boken! Förstår du hur glad din författares själ skulle bli?! Att läsa en bok vars blad varit slutna i femtio år är som att be för en död författare! Det är att blåsa liv i det stelnade livet och den frusna tiden mellan dess sidor.

Att se en bok du läst tidigare i en annan språkdräkt väcker en märklig känsla. Som med Kafkas "Slottet" eller Flauberts "Fru Bovary". Jag vet inte hur jag ska beskriva det för dig, min kära läsare. Kanske går det inte.

"Slottet" gavs ut 1971. Den har lästs en eller två gånger, skulle jag tro. Det var nog för länge sedan, kanske när den först köptes. Den är i fint skick.

"Madame Bovary" är mycket "yngre", men ser ut som en hundraåring. Hur många som läst den går inte att avgöra. Många har skrivit anteckningar i marginalen – några med blyerts, andra med bläck.

Handskriften är svår att tyda. Men på insidan av omslaget står klart och tydligt: ”Till min kärlek Susanna.” En man vid namn Björn hade gett den till sin älskade Susanna, daterat ”1993-08-29”.

Lånade Susanna ut sin älskades gåva till väninnor? Annars, hur kan denna bok ha så många läsare? Vad ville hon säga med gåvan? Vem vet! Och hur ska man någonsin förstå kvinnor?!

Böckerna i de små secondhandhörnen, som påminner mig om Bakus gamla antikvariat, är som gamla vänner man inte sett på länge – när man möter dem vill man ibland omfamna en, skaka hand med en annan och nicka åt en tredje på avstånd.

Böcker liknar människor: den flitigt lästa är som en livserfaren gammal man; den orörda är som en ”olycklig ung” människa som livet ännu inte rört; boken full av blyertsanmärkningar är som en förälskad flicka som får ett nytt brev varje dag...

Den dagen i secondhandbutiken vid Kungsmarkens kyrka fångade en bok min blick som en rovfågel. Hur ska jag beskriva vad jag kände?! Om jag ändå hade förmågan att skriva ned ens en hundradel av mina känslor.

Bland tusentals böcker hade jag sett en – det var Tjingiz Ajtmatovs ”Прощай, Гульсары!” (“Farväl Gulsary”) – en bok jag haft en lång vänskap med.

...Sommaren 1988, när jag kom hem från armén, gjorde jag det jag lovat mig själv: jag läste Ajtmatovs ”Farväl, Gülsary!” Under ”utbildningsperioden” i armén fanns otaliga soldater från Centralasien omkring mig, och bland dem fanns två kirgizer som jag ofta umgicks med. De hade avbrutit sina studier för att göra värnplikten som jag. Att jag kände till kirgiziska nationalepos ”Manaseposet”, Ajtmatovs verken och insjön Ysyk-Köl, att jag sett filmen ”Det vita skeppet”, höjde min aktning hos dem. Men samma kväll som jag lovordat ”Farväl, Gülsary!” lade jag mig med en gnagande känsla: det är inte rätt att tala så storslaget om en bok man inte ens läst.

Så när jag kom hem gjorde jag det – och jag blev generad. Jag skämdes inför dessa kirgizer som var landsmän till en sådan gigant som Ajtmatov och ändå inte läst hans dyrbara kärleksdikt ”Farväl, Gülsary!”, medan jag hade låtsats kunna den. Och jag skämdes ännu mer när jag upptäckte att Gülsary inte var en flicka – utan en häst.

Boken jag hittade i secondhandbutiken var tryckt i Moskva 1976 på ryska, med engelska kommentarer. Priset stod på baksidan: ”1 rubl 03 kopeek”. Det glänsande, tjocka omslaget och den rödaktiga texten gjorde den till ett rent samlarobjekt. I fyrtio år hade den förblivit just det – ett föremål. Ingen hade öppnat den.

Hur hamnade den här? Tog någon sovjetisk diplomat hit den? Kom den med propagandans vindar? Men vad skulle den ha propagerat? Kolchoslivet? De sorger det nya livet tillfogade hjälten? Eller var det för att väcka uppmärksamhet hos ledamöterna i Svenska Akademien inför ett eventuellt Nobelpris? Vem vet!

Men eftersom sidorna var orörda hade ingen läst den.

Fastän hans namn gång på gång dök upp på kandidatlistan, gav de ändå inte Nobelpriset till Ajtmatov. Enligt min mening var han inte på något sätt sämre än någon annan sovjetisk författare som fått priset!

...När jag nu läste boken var jag i ett helt annat sinnestillstånd. Jag var inte längre en tjugooåring som just lämnat armén – jag var nästan i femtioåring Tanabays ålder.

Den dagen när jag läste klart boken satt jag i en liten koja vid min älskade Bastasjön. Den här gången var det inte vinden som ”spelade på scenen”, utan regnet. Himlens pilar av vatten föll mot sjöns bröst och drog en tunn slöja mellan mig och scenen.

På andra sidan ”slöjan” såg jag en lång väg. Där stod Tanabay och hans vän Gülsary sid vid sida. Den här gången andades inte Gülsary – gav han upp andan.

Tanabay smekte hästens huvud, talade med honom, bläddrade i deras gemensamma livsbok. Himlen, sjön och skogen hade alla kommit för att vaka över Tanabay. Dropparna som föll genom löven blandades med Tanabays tårar och föll i sjön.

Och allt slutade som det gör i boken:

”Tanabay kastade tygeln över axeln och gick. Tårarna rann och blötte hans skägg. Tanabay grät för Gülsary. Han gick och såg mot den gryende morgonen. Med sina tårfyllda ögon såg han ut över steppen, mot bergen. En vildgås flög över kullen. Den skyndade sig hem till de sina. Tanabay stannade:

– Flyg, flyg! sa han. – Dina vingar är ännu inte trötta. Flyg, nå dina egna.”

... Och jag stod där, tryckte den ’nobelvärdige’ författarens bok—som jag hade hittat på den svenska second hand-hyllan—mot bröstet för att skydda den från regnet, och betraktade sjön.

Jag hade lämnat kojan och stod nu vid strandkanten där vågorna slog lätt.

Tanabaj och Gülsary syntes inte längre.

Januari 2016

Karlskrona

Min mors breven

Litteraturfestivalen Bok och hav i Karlskrona

Förra månaden hölls litteraturfestivalen "Bok och Hav" i Karlskrona, Sverige. Festivalen varade i tre dagar och samlade upp till femtio författare och poeter från Skandinavien och andra länder. Jag blev inbjuden att delta.

Festivalen hölls på Marinmuseum, ett museum som speglar landets sjöfartshistoria. Enligt reglerna skulle deltagarna tala om sig själva, sitt skrivande och presentera sina böcker. För att specificera ämnet skrev jag till arrangören och frågade vad jag skulle tala om. Hon bad mig att tala kring fyra frågor.

Som han bad gjorde jag. Jag byggde mitt framförande kring dessa frågor.

Denna text är ett resultat av det framförandet.

Första frågan: "Hur började du skriva?"

Min tro på att skriva skapades av min mors brev.

Jag tjänstgjorde i den sovjetiska armén. Jag vet att när svenskar tänker på den sovjetiska armén, föreställer de sig en skrämmande armé, och bilderna som visas på andra våningen i museet under avsnittet "Kalla kriget: USSR-NATO" säger mycket. Den sovjetiska armén var en ockupationsarmé som ockuperade mitt hemland och spillde mycket blod. Jag talar inte om detta.

Jag talar om en av de tusentals oskyldiga soldater som inte avfyra ett enda skott under sin tjänstgöring och som fick brev från sin mor.

Alla brev jag fick från min mor under min militärtjänst började med orden "Min kära ängel..." När jag fick ett brev sprang jag direkt till skogen bakom kasernen och läste det där.

Hon skrev om rosorna i vår trädgård, om träden som blommade, om grannflickans bröllop, om vår höna som fick kycklingar, och om allt möjligt. Hon frågade vad jag åt och drack, om min klädsel var varm eller tunn, om jag frös – hon brydde sig.

Oavsett vad hon skrev, läste jag hennes brev som en berättelse, som en saga.

Mitt svar var i samma anda som hennes brev. Jag skrev dem med känslomässig skildring. Det blev intressant. Sedan började jag skriva mer ivrigt. Ibland skickade jag två eller tre svar på ett brev.

När jag återvände hem såg jag att min mor hade samlat alla mina brev i en låda. Jag blev så rörd...

Men jag hade inte sparat något av hennes brev.

År senare, när jag läste mina gamla brev, kändes det som om jag inte hade skrivit dem till någon annan, utan till mig själv. Jag hade skrivit dem till mig själv i en annan tid och plats.

Under sommaren när jag återvände från militärtjänsten läste jag dem igen, som om de var brev jag skickade från det förflutna till mitt nuvarande jag.

Det var under intrycket av dessa brev som jag skrev min första berättelse. Sedan skrev jag några fler berättelser. När kriget började i Karabach blev dessa brev och manuskripten till berättelser kvar i vårt hus källare. Jag förlåter mig själv inte för att jag glömde dem när jag tog bort andra onödiga saker.

Breven från min mor, som lärde mig att skriva, brann upp i elden som armenierna satte i vår stad.

Andra frågan: "Varför skriver du?"

För mig är skrivande ett sätt att kommunicera med mitt andra "jag" – med den andra Vahid. Den stora österländska pantheistiska poeten och filosofen Yunus Emre sade: "Det finns en jag inom mig, bortom mig."

Kommunikation är lika nödvändig för människan som luft och vatten. Utan kommunikation blir en människa galen. Om du inte hittar någon att prata med, gå till skogen och prata med träden. Ibland gör jag så.

När Robinson Crusoe var ensam på ön, gjorde han en docka och pratade med den. Ni känner honom, jag talar om Daniel Defoes hjälte.

Jag skriver mer i Sverige än i mitt hemland. Mina vänner här kopplar det till att jag har mer tid. Men det är bara halva sanningen. I exil hittar man inte alltid någon att kommunicera med. När det inte finns någon att prata med, pratar man med den inre personen. Jag pratar med "honom" och från detta samtal kommer mina texter.

Mina texter är samtal med mig själv.

Tredje frågan: "Vad skriver du om?"

En författare lever på två adresser – en i den yttre världen, en annan i sitt inre universum. Hans ämnen dikteras både av samhället och av hjärtat. Jag försöker förena båda. De frågor som oroar mig är ofta de frågor som människor söker svar på.

Huvudpersonen i mina böcker är oftast en ensam människa. Det som berör mig är ensamhet – människans ensamhet. Hur betar sig en sådan människa med sig själv och med andra i olika situationer?

En människa i ett öppet samhälle är inte densamma som en människa i ett slutet. Var uppstår skillnaderna?

Visst formas människan av sitt samhälle, men det är också människan som formar samhället. Då undrar man: liknar människan sitt samhälle, eller liknar samhället människan som byggde det?

I min bok "Chamayra. Kubanska anteckningsboken" försökte jag närma mig dessa frågor.

Vad är tid och vad är rum? Jag ser på både tid och plats ur människans perspektiv. Det finns ingen tid bortom människan. Det finns ingen plats utan människan. Tid och rum får sin innebörd genom människan. I romanen "Hyresgäster" lever karaktärerna bortom vår värld – i en tredje värld med sin egen tid och plats. I denna värld är både tid och rum annorlunda – formade av varje människa efter hennes inre rytm och smak.

Är svensken annorlunda än azerbajdzjaniern? Vad är ursprunget till dessa skillnader? Sådana frågor kan bli drivkraft för framtida böcker. Vi får se.

Fjärde frågan: “Varför valde du Sverige som plats att leva?”

Denna programpunkt på bokfestivalen kallades “På flykt över havet”. Migration är idag ett av världens största problem. Det svenska folket har själv genomlevt en tid av ”den stora utvandringen”. För att förstå den smärtan rekommenderar jag den svenska filmen "Utvandrarna" från 1971.

Ingen lämnar sitt land med glädje. Främlingskap är ett liv ständigt färgat av nostalgi. I det finns en djup sorg. Ingen önskar sig ett liv i sorg. Men ibland tvingas man att bryta upp – precis som den miljon svenskar som för 150 år sedan lämnade sitt land för Amerika, eller som de människor som idag flyr krig och söker skydd i Sverige.

Sverige ligger i det kalla nord. Om du tittar på kartan ser du att det ligger där uppe, nästan som på en bergstopp. Och från en höjd ser man klart. Härifrån kan jag se mitt land bättre – dess människor och dess själ. Ja, jag ser även världen tydligare.

På avstånd kan man också se sig själv. Ibland ser jag mig själv...

Särskilt den där pojken som läste sin mors brev i en främmande rysk skog...

Juni 2017

Karlskrona

Kontrabasmänniskor

En viskning mitt i ropen

Jag gick på en konsert med den israeliske jazzmusikern Avishai Cohen och hans trio tillsammans med Malmö SymfoniOrkester. Om jag ska vara ärlig gick jag dit främst för pianisten Elchin Shirinov, som jag visste kom från Azerbajdzjan. Det visade sig vara mer än värt det. Jag lärde känna hans musik — och blev djupt gripen av hans spel. Kanske låg där också en känsla av stolthet över en landsman. Kanske.

Men en sak vet jag säkert: den kvällen upptäckte jag kontrabasen på nytt.

Jag hade alltid tänkt på kontrabasen som orkesterns bakgrundsröst — instrumentet som står i utkanten och bär upp helheten utan att själv träda fram. Men när Avishai Cohen spelade solo förändrades allt. Kontrabasen samlade de andra rösterna kring sig och förvandlade dem till harmoni.

Precis som vissa människor gör.

Trots att kontrabasen är stråkinstrumentens gigant har den den djupaste och mest lågmälda rösten. Nästan två meter hög, men talar som någon som är rädd att störa världen. Som en människa med stor kropp och skört hjärta. Har ni aldrig mött sådana människor?

Jag trodde att kontrabasen inte kunde tala ensam. Jag hade fel. I händerna på en mästare kan till och med det mest anspråkslösa instrument bli en hel värld.

Människan blir verkligt människa först i sin ensamhet; i massan reduceras hon ofta till en partikel bland andra. Så är det också med instrument. Vill man verkligen höra dem måste man ibland lyssna på dem ett i taget.

Inte ens ett mörker stort som himlen kan dölja en enda ljusstråle som tränger fram genom ett nålsöga. De människor som lyckas bevara sin inre ensamhet mitt i kollektivets larm är ofta de som visar nya riktningar.

Ingen väntar på en scen för hjältemod. Hjältemodet bygger sin egen scen.

August Landmesser — arbetaren som 1936 ensam vägrade göra Hitlerhälsningen medan alla andra sträckte upp armen — var en sådan människa.

Den vibration som lämnade kontrabasens strängar den kvällen förenade orkesterns många främmande röster till en enda ton.

Vad innebär det egentligen att stämma en hel orkester?

Jazzen själv sägs vara född ur mötet mellan afrikanska rytmer, afroamerikansk folktradition och europeisk klassisk musik. Och nästan varje jazzensemble bär kontrabasen i sitt centrum.

Den förenar. Den splittrar inte för att härska.

Den är en viskning mitt i skriken.

Orkesterns väldiga ljudmassa kan för ett otränat öra låta som kaos. Men de invigda vet att den högsta ordningen ofta döljer sig just där — i kaosets harmoni. Som stjärnornas rörelser. Som atomernas dans.

När Avishai Cohen höll sin kontrabas tätt intill sig såg det ut som om han försökte övertala ett blygt barn att tala. Instrumentets röst var svag, nästan oskuldsfull. Men kanske ligger dess styrka just där.

De svaga förenar sig för att bli starka. Den verkligt starke förblir stark även i ensamheten.

De instrument som försökte dominera orkestern med kraft underkastade sig till slut den till synes maktlösa kontrabasen — instrumentet som behärskade allt genom sin lågmäldhet.

Så fungerar också människosamhällen.

Jag kom att tänka på Václav Havel och hans essä De maktlösas makt. Hur skulle jag kunna låta bli?

Kontrabasens klang lät ibland som en vind från ett landskap bortom horisonten.

I vissa ögonblick påminde den mig om tonen från en oud (stränginstrument) — som ett avlägset eko av Imadaddin Nasimi (1300-talets azerbajdzjanska mystiker och poet).

I andra stunder lät den som en människa i en högljudd folkmassa som egentligen bara vill säga något till just dig.

För att verkligen höra kontrabasen räcker det inte att lyssna med öronen. Hela kroppen måste lyssna.

”Den som har öron, han höre”, sade Jesus. Men ibland räcker inte ens öron.

Nästa gång ni går på en symfonikonsert — sök efter kontrabasens röst. Försök lyfta fram den ur bruset. Ni kommer att lyckas. Jag gjorde det.

När jag lyssnade på kontrabasen blev jag döv för allt annat. Det påminde mig om hur jag som barn letade valnötter under höstens gyllene löv. För att hitta det väsentliga får man ibland ignorera praktiken omkring sig.

I samhällen som gått vilse bland alltför många vägar är den rätta vägen ofta inte den som de högljudda pekar ut, utan den som visas av dem som tiger mitt i larmet.

Det enda som krävs är att samhället fortfarande förmår se dem.

Den kvällen lärde jag känna kontrabasen.

Det blev nattens gåva till mig.

Nu återstår bara att lära känna kontrabasmänniskorna.

November 2018

Helsingborg

K u l t u r a r t i k l a r

Bergman, Tarkovskij och Gotland

Sedan den dag jag kom till Sverige har en av mina starkaste önskningar varit att besöka Gotland, närmare bestämt Närsholmen, där Andrej Tarkovskijs sista film, "Offret", spelades in. Det var här filmen skildrade mänsklig rädsla, apokalypsens ångest och den offerhandling som utförs för att uppnå räddning.

Jag har också besökt Tunnelgatan i Stockholm, där en scen från filmen utspelar sig. I denna scen flyr människor panikslaget under hotet om ett atomkrig. Jag undrade varför Tarkovskij valde just denna gata, vars namn påminner om en tunnel.

Tarkovskij, som ofta utforskade bibliska teman i sina filmer, fortsätter denna tradition i "Offret". När jag såg den långa, smala gatan förstod jag hans val. I en värld fylld av skräck lever den panikslagna människan sin största rädsla, som om hon passerade genom helvetets port.

Min far berättade att när de första granaterna föll över Agdam*, fastnade människor som flydde i panik i en trafikstockning under Uzundara-bron.

Jag är inte en mystisk person, men världen är full av mystiska sammanträffanden. Tarkovskij kunde nog aldrig föreställa sig att premiären av hans sista film skulle sammanfalla med Tjernobykatakstrofen. Eller att kameran som fångade den olyckliga scenen senare skulle vara placerad på den plats där Sveriges statsminister Olof Palme mördades några månader senare.

Frälsning i stället för offer! Är detta gudomlig rättvisa? Denne man, en kämpe för mänskliga ideal inte bara i Sverige utan i hela världen – blev han själv ett offer för sin tro, på platsen där "Offret" spelades in?

Detta är inte bara filmens tema, utan också en ironisk spegling av historiska händelser och ett av de olösta brottsmysterierna i Sveriges historia.

En ytterligare anledning till min önskan att resa till Gotland är Ingmar Bergman, en annan stor filmregissör. Bergman tillbringade sina sista år på Gotland, på den lilla ön Fårö i norr. Där spelade han även in många av sina filmer. Ingmar Bergman dog på Fårö och ligger begravd vid Fårös kyrka.

Kanske finns det en särskild magi på Gotland, som svenskarna kallar "sommarparadiset". Ön som lockade både Tarkovskij och Bergman att filma och säga farväl just där.

Tarkovskij visste att han hade lungcancer när han spelade in sin sista film.

Jag försöker nu återuppleva Ingmar Bergmans filmer, denna gång som en "svensk". Jag vet att jag inte kan bli svensk, men jag strävar efter att förstå Bergman. Är det verkligen så att hans filmer föddes ur och skapades av Sveriges natur, precis som han själv?

Jag skrev en gång i min dagbok, när jag bodde i Baku: "Fellinis, Bergmans, Tarkovskijs filmer är inte längre film, de är läroböcker!" Jag delade också detta på min gamla Facebook-sida, men fick inte mycket respons. Kanske var tanken ofullständig eller svår att förstå.

Nu, ungefär tio år senare, återvänder jag till denna tanke med större självsäkerhet. De filmer som dessa regissörer skapade är tidlösa och talar till framtida generationer. Alla stora konstverk är konstnärens meddelande till framtiden.

Jag minns när Vagif Mustafazadehs jazzgrupp "Sevil" spelade, och min mormor bytte kanal på TV:n. Idag är hans verk bland min dotters favoriter, och på konserter får han även svenskar att uppskatta hans musik.

Det var en violinlärare som bodde på nedervåningen i vårt hus som först introducerade Tarkovskij för mig när jag var tonåring. Vi såg filmen "Stalker" tillsammans på TV. Som student, när jag såg affischen för filmen "Nostalgi" på biografen "Bilik", skyndade jag mig att köpa biljett, rädd att den skulle sälja slut. När filmen började och jag såg tre eller fem åskådare i salongen blev jag förvånad.

När jag nyligen såg filmen "Bergman – ett år, ett liv" på en biograf i Helsingborg, kom jag att tänka på den gången i Baku. I salongen var det jag och min fru, samt en annan kvinna. Biljetterna till en "fantasyfilm" i en annan sal var redan slut.

I samband med Ingmar Bergmans 100-årsjubileum 2018 förklarades året som "Bergmanåret" i Sverige. 114 evenemang arrangerades världen över, på alla kontinenter. Denna film är också en hyllning till hans 100-årsdag.

Jag vet inte om ni har sett Bergmans filmer, men de som verkligen kan uppskatta film bör definitivt se dem. Jag säger "kan uppskatta" eftersom hans filmer ofta betraktas som "tråkiga". Regissörer som skapar konstfilmer har ofta detta gemensamt – deras verk anses vara "tråkiga". Den moderna filmåskådaren har inte alltid tålamod att se sådana filmer.

En gång, när en vän bad mig rekommendera en film, föreslog jag Lars von Triers verk. Nästa dag skrev han till mig: "Det var tråkigt." Sedan dess har jag också börjat kalla sådana filmer för "tråkiga filmer", förstås citattecken.

Dessa filmer är inte för alla. De skildrar dem som upplever smärta inte i tänderna, utan i hjärtat.

Det är märkligt att Bergman själv kallade en annan filmklassiker, Luis Buñuel, för "tråkig".

Ingmar Bergman var en regissör som mästerligt skildrade människans inre förändringar – från extas till dekadens. När du ser hans filmer blir du ofta överraskad över hur dina egna känslor och tankar, som du kanske trott var dolda, speglas på skärmen. Ibland konfronteras du med dina egna sinnesstämningar och den mystiska känsla du burit på.

– Jag är död, men kan inte sova, säger Agnes, huvudpersonen i "Viskningar och rop". Har du någonsin känt så? Om du har det, kan denna film ge dig en djupare förståelse.

I den anti-utopiska filmen "Skammen" presenteras de intellektuellas ansvar för samhällskatastrofer som en moralisk norm. Intellect är en förening av samvete och förnuft. Om du är en social ansvarstagande man, titta på den filmen – det handlar om dig.

En uppmärksam tittare kan se "Offret" som en fortsättning på "Fanny och Alexander". Samtidigt fungerar de som antiteser till varandra. Den ideologiska likheten mellan dessa filmer kan härröra från regissörernas själsliga närhet. Både Tarkovskij och Bergman betraktade varandra som mästare och hade stor ömsesidig respekt.

Jag skulle beskriva dessa två filmer som två briljanta perspektiv på temat "far och son". Kanske ser jag mig själv och min egen barndom i dem, vilket gör att jag känner en särskild koppling. I den ena filmen porträtteras en sträng far, medan den andra skildrar en far villig att offra allt för sin son. Jag minns min far just i denna dubbla form.

"Höstsonaten" är också en film som utforskar relationer mellan generationer. Det är min personliga favorit bland Bergmans verk. När jag såg den som ung, utan egna barn, kände jag starkt för barnet som pressades av föräldrarnas krav. Vid en senare titt, som förälder själv, försökte jag förstå moderns perspektiv.

Jag är ingen filmkritiker, och det jag delar här är inte någon formell kritik. Jag försöker bara uttrycka de känslor som filmerna väckte i mig. Jag vill bara förstå dessa två mästare.

Jag vet inte hur mycket jag verkligen förstår eller känner deras verk, men en sak är säker: en skapande människas frihet sträcker sig bortom geografiska gränser. Andrej Tarkovskij förklarade i ett brev till sin far varför han inte återvände till Sovjetunionen – han fick inte arbeta eller göra film där. Under sitt liv lyckades han bara göra sju filmer, varav fem i sitt hemland och två utomlands, som migrantregissör.

Bergman däremot hade ingen sådan frihetsbegränsning i Sverige. Han satte upp 170 teaterföreställningar och skapade över 100 konst-, dokumentär- och tv-filmer. Trots detta avsatte han också mycket tid för sitt privata liv. Bergman, som liknade teatern vid en fru och filmen vid en älskarinna, gifte sig med fem kvinnor.

Det verkar som att frihet inte bara öppnar horisonter för skapande, utan även för kärlek. Friheten öppnar dörrar till så mycket!

Jag ska åka till Gotland och Fårö. Där ska jag hylla jag Ingmar Bergman och mindes Andrej Tarkovskij på Närsholmen.

November 2018

Helsingborg

Gotland

En resa till Sveriges savann

Att säga att pandemin var den enda anledningen till vår resa till Gotland vore inte riktigt sant. Vi valde inte ön bara för att det var svårt att resa utomlands. Det är, på sin höjd, halva sanningen. Under normala omständigheter skulle kostnaden för en tvådagarsresa till denna dyra ö räcka till en veckas semester i Spanien, Grekland, Turkiet – eller, om du så vill, någon annan plats kring Medelhavet.

Även om länderna nu så smått har börjat öppna sina gränser, finns riskerna med resandet fortfarande kvar. Gotland däremot är ett svenskt resmål, en plats dit ingen pandemi kan sätta hinder för vägen.

Den andra halvan av sanningen handlar om min egen längtan. Jag har drömt om att åka till Gotland ända sedan jag flyttade till Sverige. För tre år sedan, under hundraårsjubileet av filmkonstens mästare Ingmar Bergman, skrev jag essän *“Bergman, Tarkovskij och Gotlands ö”* och gav där ett löfte till mig själv: för dessa två mästars skull skulle jag en dag resa till ön.

Så när lusten till en kort resa åter kom över mig, sa jag till min fru: ”Låt oss åka till Gotland.” Jag hyrde ett rum vid Östersjöns strand – två nätter med vågornas slag mot klipporna.

Det är märkligt: människan tänker oftare på att resa bort än på att komma fram. Jag vet inte hur det är för andra, men jag längtar ständigt efter själva färden. Ordet ”gå” rymmer visserligen en klang av avsked, men för mig betyder det också att mötas – att närma sig någon eller något. Man går för att förenas.

Varje gång jag stiger ombord på en svensk färja kommer jag att tänka på pojken i Tjingiz Ajtmatovs ”Det vita ångbåten”. Den lille pojken drömde om att förvandlas till en fisk, simma mot skeppet, åter bli människa ombord och finna sin försvunna far – för att sedan resa bort tillsammans med honom.

Det är just det jag menar: precis som den pojken hör jag inte till dem som kommer, utan till dem som går.

Vi gav oss av i gryningen. Från landets västra kust till den östra skulle vi köra i fyra timmar, och sedan ta färjan i tre timmar över till ön.

När jag talade med vännerna i Baku berättade de att hettan där var outhärdlig. Självt satt jag i bilen under ett svalt regn, men då och då vevade jag ner rutan och stack ut handen i den fuktiga luften, som om jag ville känna Bakus hetta mot huden.

De nålspetsfina regndropparna svalkade mitt skinn, medan den svenske jazzmusikern Nils Landgrens trombon fyllde kupén med tonerna av ”Gotland” – och min själ vaggades som i en vagga av stillhet.

Jag har nyligen upptäckt Nils Landgren – visste du att han en gång spelade med ABBA? Visst, han når kanske inte upp till mina favorit-saxofonister Fausto Papetti och George Katsaros, men på vägen till Gotland passade det ändå perfekt att lyssna på hans "Gotland".

I sådana stunder kan jag lätt föreställa mig att jag sitter i pappas bil igen – den som en gång tog oss från Aghdams hetta upp till Shushas (städer i Karabach i Azerbajdzjan) svalka. När vi körde uppför serpentinvägarna brukade han sträcka ut handen genom fönstret för att känna den svala vinden, medan Shahmali Kurdoğlu sjöng "Rast" mugam (en klassisk azerbajdzjansk musik) från bandspelaren.

Själv älskar jag att köra bil i regn, med saxofonen i bakgrunden. En romantisk själ förstår nog precis vad jag menar.

Gotland är platsen där Sveriges politiska, ekonomiska och kulturella elit gärna samlas. Här hålls både nationella möten och internationella evenemang – med entusiasm och en känsla av att detta är den rätta scenen.

De som står på de övre stegen av samhällets stegen kommer hit för att vila ut. För många svenskar är Gotland därför en dröm – en plats man talar om, men sällan når.

Innan resan frågade jag min granne Monika om hon någonsin varit på Gotland.

"Nej", svarade hon, "det är alldeles för dyrt."

Sedan lade hon till, nästan drömmande: "Men jag har hört att det är vackert där."

Öns huvudstad Visby är varje år värd för en av världens största demokratifestivaler. I Almedalen-parken samlas ledare för politiska partier, företrädare för civilsamhället och representanter för näringslivet. Under en vecka diskuteras landets politik, samhällsfrågor och framtidsvisioner. Seminarier och presentationer avlöser varandra, idéer möts, ord vägs.

Almedalsveckan – som svenskarna kallar den – har hållits sedan 1968.

Till en början var det bara socialdemokraterna som samlades här, för debatter och politiska samtal. Men startpunkten blev den dag då partiets senare mördade ledare, Olof Palme, höll sitt legendariska tal från flaket på en lastbil. Den dagen föddes demokrativeckan.

Numera kommer alla till Almedalsveckan – både makthavare och opposition.

De talar om allt mellan himmel och jord. På sätt och vis är det som en svensk version av Londons Hyde Park – ett torg för ordets frihet.

I den meningen kan man kalla Gotland för frihetens ö.

Men också konstens ö

"En konstnärs geografiska rymd sträcker sig så långt som hans frihet når.

Andreij Tarkovskij förklarade i ett brev till sin far varför han aldrig återvände till Sovjetunionen: han fick inte längre arbeta där, inte längre skapa film.

Under hela sitt liv gjorde han bara sju filmer – fem i hemlandet, två i exil, som en hemlös regissör.

Ingmar Bergman däremot hade inga gränser för sin frihet i Sverige.

Han satte upp 170 teaterföreställningar och regisserade omkring hundra filmer – spelfilmer, dokumentärer och tv-produktioner.

Och ändå fann han tid för sitt privata liv; Bergman, som liknade teatern vid en hustru och filmen vid en älskarinna, gifte sig fem gånger.

Kanske är det så att friheten öppnar horisonter – inte bara för skapandet, utan också för kärleken.

Friheten – vad öppnar den inte horisonter för!”

Raderna ovan är hämtade ur min essä “Bergman, Tarkovskij och Gotlands ö”.

Vi hedrade Ingmar Bergman på Bergmancenter – museet som speglar hans filmiska skapande.

Filmkonstens mästare tillbringade sina sista år här, på ön Fårö, dit han drog sig undan världen, levde i stillhet, dog och blev begravd.

Färjan mellan Gotland och Fårö går hela dagen – överfarten tar bara tio minuter.

Turisterna kommer hit främst för två platser.

Den ena är just Bergmancenter.

Den andra är Langhammarsgubben – den stenformation vid Östersjöns kust som uppstått genom att kalkstenen eroderats av vind och vatten.

Det finns sju sådana raukområden på Gotland, alla skyddade som nationalparker.

På museet fick jag veta att det finns tre stiftelser uppkallade efter Bergman.

En av museets medarbetare berättade att även om stiftelserna har olika uppdrag, arbetar de sida vid sida för att hålla Bergmans arv levande – och leda det vidare, med värdighet.

Ingmar Bergman-stiftelsen utlyser varje år en manus-tävling. I år gick segern till den unga manusförfattaren och regissören Inga Kempe, examen från Prags filmskola, för hennes manus ”Lifsens rot”.

Museet arrangerar dessutom varje år en Bergmanvecka. Under veckan samlas filmvetare, skådespelare, regissörer och filmälskare för att diskutera Bergmans verk, samt nyheter och trender inom svensk och internationell film.

När man går runt i museet får man nästan lust att starta ett liknande kulturcentrum hemma. Jag tänker att det nog bara någon som Rustam Ibrahimbekov (en sovjetisk och azerbajdzjansk manusförfattare, dramatiker och producent) skulle kunna göra det. När jag intervjuade honom var jag hemma hos honom i hans Innerstadsvilla (İçərişəhər i Baku). Där skulle man kunna skapa ett verkligt filmcenter – kanske Ibrahimbekovs Filmhus.

Efter museet styrde vi kosan mot Langhammarsgubben nationalpark. Kalkstensformationerna på norra Gotlands kust härstammar från den senaste istiden. För en stund trodde jag att Bergman filmat sina berömda scener med Riddaren och Döden i “Det sjunde inseglet” här, på dessa klippor. Men jag hade fel! Scenerna spelades in på västkusten, i Hovs Hallar, nära staden där jag bor.

Däremot gjorde jag ingen miss när jag letade efter platsen där en annan favoritregissör filmat.

Nästa dag åkte vi till södra Gotland, till Närsholmen – där Andrej Tarkovskijs sista film, “Offret” hade sina avslutande scener. Eftersom jag redan skrivit om filmen i min tidigare text, går jag inte in på handlingen igen. Men jag ville förstå varför han filmade just här de scener där mänskligt offer och räddning gestaltas, till Johann Sebastians Bachs “Matteuspassionen”.

På vägen tillbaka besökte vi Folhammar – kalkstensklipporna på öns östra kust. När man rör vid dessa stenar, formade av tusentals år, inser man sin egen litenhet i både mänsklig och naturlig tid. Då blir det svårt att förstå de forntida faraoner som ansåg sig vara gudomliga. Kanske var det dessa urgamla klippor och deras tysta budskap som fick en stor regissör att förälska sig i platsen. Tarkovskij kunde läsa dessa stenbudskap och ville överföra apokalypsens spänning på film. Vem vet.

Äldre filmälskare minns nog dessa mästare; jag skulle vilja att även unga filmintresserade får lära känna dem. Att se deras unika – om än ibland “tråkiga” – mästerverk. Varför kallar jag deras filmer “tråkiga”? Svaret finns i min tidigare text, som jag refererar till här: “Bergman, Tarkovskij och Gotlands ö” – läs gärna om du är nyfiken.

Afrikanska savannen och ”Guds lamm”

När man reser över Gotland, från norr till söder, blir öns klimat tydligt annorlunda än fastlandets. Särskilt mot de södra kusterna kan man känna sig som på en afrikansk savann: öppna fält, gräs, låga träd och buskar.

Jag lade också märke till fåruppfödning och skyltar längs vägen som annonserade fårskinnprodukter. Fåravel är inte särskilt vanlig i Sverige, men här var det de mest framträdande symbolerna. Även på länets flagga syns ett får.

Jag blev nyfiken och fick veta att detta härstammar från kristendomen. ”Guds lamm” har varit öns symbol sedan 1280, på flaggor och i heraldiska vapen. I Johannesevangeliet i Bibeln står det: ”Johannes såg Jesus och sade: ’Guds lamm som tar bort världens synd’.”

Flaggan med Guds lamm antogs officiellt som Gotlands flagga 1936.

Vikingarnas offerplats

Man antar att vikingarna bodde på Gotland mellan 700 och 1100 talen. Här har man också hittat runinskrifter ristade i sten. Namnet på staden Visby kommer från gammalskandinaviskan och betyder ”offerplats”.

Man säger att Visby är den enda staden i Skandinavien där medeltida arkitektur har bevarats någorlunda intakt. När man vandrar längs de gamla gatorna innanför stadsmurarna känns det som att befinna sig i medeltida Europa. Kanske är det därför som Medeltidsveckan har hållits här varje år sedan 1984. Under veckan öppnas medeltida marknader och folk klädda i tidsenliga dräkter deltar i turneringar, bågskytte, riduppvisningar och fäktningstävlingar.

Den period då flest turister besöker ön är under denna festival i augusti. Evenemang arrangeras inte bara i Visby, utan över hela ön. Intresset för festivalen ökar år för år: om turisterna 2007 spenderade 125 miljoner kronor under festivalen, hade de 2014 köpt för 204 miljoner kronor – cirka 20 miljoner euro.

Vi började vår rundvandring i Visby från den gamla delen innanför stadsmurarna. Den cirkulära stadsmuren byggdes under 1200- och 1300-talen, och idag återstår 3,5 kilometer. Staden har 13 medeltida kyrkoruiner; vi besökte Drottens och Sankt Nikolai. Vad jag såg fick mig att tänka på ruinerna av Qiyaslı-moskén i Aghdam. Jag lade upp båda bilderna på Facebook med följande status:

”Tro inte att de liknar varandra – de är inte bilder från samma plats. Den första bilden är hämtad från nätet, det är ruinerna av Qiyaslı-moskén i Aghdam. De andra tog jag själv, det är ruinerna av Drottens kyrka från 1200-talet på Gotland. Historien har förstört Gotlands kyrka, och armeniska ockupanter Qiyaslı-moskén.”

Vi fortsatte längs de smala, slingrande gatorna till stadens största aktiva kyrka, Sankt Maria. Efter renovering är dess skönhet imponerande. Men mer än dess prakt väckte skylten “Ryska gränden” min uppmärksamhet. Har ryssarna varit här?

Jag blev nyfiken och fick veta att de faktiskt invaderade ön, under samma period som de ockuperade Karabach – under kriget mellan Sverige och Ryssland 1808–1809. Men de kunde bara hålla ön i tre veckor.

Dessförinnan hade Gotland haft handelsförbindelser med Novgorod i århundraden. I Visby fanns ryska handelsstationer, och i Novgorod svenska.

Det får räcka med stadens korta beskrivning. Hur mycket man än försöker kan man aldrig helt beskriva Gotlands charm. Bara utsikten från Högklint-klippan är värd allt. Jag gick till den högsta punkten som sträcker sig ut i Östersjön för att ta en bild, och när min fru ropade av rädsla för att jag skulle falla, hade måsarna nästan slagit ut sina vingar i luften. Men efter ett tag vande jag ögonen vid höjden, och bilden blev fantastisk.

Vi återvände med samma färja.

Vi älskade Gotland, och Visby. Vi såg tecken som påminde om Azerbajdzjan, och kanske var det därför Visby kändes så hemtamt. Här känns det som om man befinner sig i en blandning av Shusha, Sheki och Nabran – Visby har både Shushas stadsmur, Shekis tegeltak och Nabrans steniga kust.

Även jag, som alltid har burit med mig känslan av hemlandets symboler, kunde känna Gotland...

Juli 2021

Gotland

Ödestvillingar

Jan Johansson och Vagif Mustafazadeh

Den här artikeln kommer att publiceras både på azerbajdzjanska och på svenska. Min avsikt är att introducera grundaren av jazz-mugham, kompositören och pianisten Vagif Mustafazade för den svenska publiken, samt hans ödes-tvilling – den svenske jazzmusikern, kompositören och arrangören Jan Johansson – för azerbajdzjanska musikälskare.

Innan jag förklarar varför jag kallar Vagif Mustafazadeh och Jan Johansson för ödestvillingar, låt mig tala om jazzens magi. För mig är jazz som vinden: ibland en ljuv, darrande bris som med varsamhet bär med sig minnen som på en fjärils vingar tillsammans med melankoliska tankar, och ibland en orkan som kastar höstlöv mot okända destinationer.

Jazz är ljudet av hoppet som trotsar all maktlöshet! Lyssna på "Dallas Blues" i Louis Armstrongs tolkning – en bluesmelodi där sorg förvandlas till en glädjens triumf.

Mina tankar vandrar till de amerikanska bomullsplantagerna, där slavarerna sjöng sina sånger. Kan vi föreställa oss vilka känslor de måste ha känt när de sjöng dessa sånger? Kunde de ana att den sorgsna bluesen en dag skulle omvandlas till jazz och sprida sig över världen, och erövra miljontals hjärtan?

Om jag ska beskriva Mustafazades musik skulle jag säga så här: Du står vid Kaspiska havet en somrig morgon och betraktar soluppgången, medan den varma vinden smeker din rygg som en mjuk kudde. Med varje andetag känner du solens strålar djupt inne i hela din varelse – som om du återföds. Plötsligt hörs en bekant röst, som den mjuka, saknade tonen från en moder som länge sedan flyttat till Guds boning. Du förvandlas med förundran och glädje, och vinden sveper varsamt in ditt ansikte – som en moderlig smekning. I bakgrunden hörs Mustafazades komposition "Səhər" ("Morning").

Lyssna gärna på Jan Johanssons tolkningar på YouTube – exempelvis verket "Visa från Utanmyra". Föreställ dig sedan en av Sveriges många sjöar, omgiven av tät grönskande skog på alla sidor. Du betraktar hur löven som speglar sig i vattnet darrar i de små vågornas dans. Mötet mellan skog och sjö påminner om två käraste i samtal, eller som en moders lågmälda vaggvisa för sitt barn. I denna drömska stämning spelar Johanssons "Jazz på svenska" och följer ljudspåret av den mjuka dialogen.

Låt oss nu gå vidare till varför jag kallar dessa två jazzmästare för ödestvillingar.

1966, under en jazzfestival i Tallinn i Sovjetunionen, var året då ödet förde dem samman. Det var en tid då Sovjet började mjukna ("ottepel" – tövädret) efter Stalins repressalier – en period då utländska musiker fick möjlighet att sätta sin prägel på landet.

Den 26-åriga Vagif Mustafazadeh var en av pristagarna på festivalen Tallinn '66, medan Jan Johansson gjorde ett starkt intryck med sin trio. Det var just efter detta möte som Johansson sade om Mustafazadeh: "Hans musik är både ytterst modern och bär på den förtrollande magin av de kaskadm melodier ur det eviga Kaukasus, de melodier som generationer av poeter har hyllat. Det är som en saga, berättad under Scheherazades tusen och andra natt!"

Dessa ord hänger numera på en tavla i Vagif Mustafazades husmuseum i Baku.

Senare erkände Mustafazadeh att mötet med Jan Johansson hade haft en enorm påverkan på hans musikaliska skapande.

Det som gör att dessa ödestvillingar förenas är deras unika förmåga att förena klassisk jazz med folkmusik och traditionella rytmer. Mustafazadeh lyckades förena jazz och mugam och skapa en helt ny stil – jazz-mugam. I alla sina verk, både i kompositioner och improvisationer, hämtade han näring från den azerbajdzjanska folkmusiken, särskilt mugam. Hans komposition, inspirerad av ”Bayatı-Shiraz” – en mugam – räknas i dag som ett mästerverk inom azerbajdzjansk jazz.

På andra sidan har Johansson gjort sig känd genom att arrangera svensk folkmusik i jazzversioner och genom att improvisera över europeiska folkmelodier. Hans album ”Jazz på svenska” från 1964 är Sveriges bäst säljande jazzskiva och innehåller verk som bygger på rytmer från polska folkmelodier, exempelvis ”Polska från Medelpad” och ”Polska efter Höök Olle”. Därefter följde albumen ”Jazz på ryska” (1967) och ”Jazz på ungerska” (1968).

Båda dessa virtuoser från 1960-talets generation levde en tid utanför sina hemländer. Under sin tid i Köpenhamn släppte Johansson två album, medan Mustafazadeh bildade jazztrion ”Qafqaz” under sin vistelse i Tbilisi.

Deras öden sammanflätas även i privatlivet – båda hade en hustru vid namn Elsa. Var och en hade två barn, som i dag själva är framstående musiker. Johanssons söner, Anders och Jens, har gjort sig ett namn inom rockmusiken, medan Mustafazadehs döttrar är pianister: Lala arbetar på Operan i Paris, och Aziza, som ägnat sitt liv åt jazz likt sin far, kallas kärleksfullt för ”Jaziza” – en sångerska med jazzens själ.

Trots att de nådde musikens höjder lämnade dessa ödestvillingar oss alltför tidigt. Jan Johansson omkom i en bilolycka 1968, vid endast 37 års ålder, medan Vagif Mustafazadeh gick bort 1979, vid 39 års ålder, på en scen i Tasjkent medan han framförde kompositionen ”Waiting for Aziza” tillägnad sin dotter, efter att ha drabbats av ett hjärtstillestånd.

Trots sina korta liv har de skapat musikkompositioner som, likt sanna klassiker, alltid kommer att vara moderna och leva vidare för evigt.

Februari 2025

Helsingborg

Nouruz

Den dag då Guds port öppnas

Min tro på Nouruz har sin källa i det jag hört från min mor. Som barn lyssnade jag till hennes berättelser med samma vördnad som om hon läste högt ur en helig bok. Hon talade om hur man på önskeaftonen gick ut för att lyssna till ödet – en gammal sed där man i tystnad tog in de första ord man hörde, i tron att de bar ett budskap. Hon berättade också hur hon på tisdagskvällar viskade sina drömmar till rinnande vatten i gryningen, för att låta dem renas och få ro.

Först långt senare förstod jag hur upphöjt detta var för henne. Hon trodde på Nouruz. Men det var inte en yttlig tro. Det var tillit, vördnad – kanske till och med en form av tillbedjan. Nouruz var hennes skydd, hennes tillflykt. Låt mig berätta en av hennes historier, så blir det tydligt.

När jag ännu låg i hennes moderliv hade min mor tvingats lämna sin makes hem och återvända till sin fädernegård. På Nouruz önskeafton gick hon, fylld av oro för sin framtid och för barnet hon bar, ut för att lyssna till ödet. Det första hon hörde var grannkvinnan Rafizs ord till barnen som lekte runt elden – elden som i Nouruz-traditionen symboliserar rening och livskraft:

”Man slår inte sönder härden – man samlar den.”

Nästa morgon, den 22 mars, föddes jag. Min mor brukade säga:

”Med dig kändes det som om också jag föddes på nytt.”

Samma år återförenades hon och min far. De levde sedan ett långt liv tillsammans, ända till gravens portar.

Genom sådana berättelser lät min mor Nouruz slå rot också i min själ.

Låt mig nu berätta om mina egna erfarenheter.

Under mitt sista Nouruz i Aġdam, året då jag bestämt mig för att söka till universitetet, deltog jag själv för första gången i denna gamla sed att lyssna till ödet. Jag öppnade grinden och tog ett steg ut på vägen när jag fick syn på vår granne, lärarinnan Elza. Kvällens mörker kunde inte dölja hennes milda, nästan flickaktiga leende.

”God kväll.”

Det var det första ordet jag hörde. Samma år blev jag antagen till journalistutbildningen redan på första försöket, trots att utbildningen krävde två års yrkeserfarenhet. Ett nytt kapitel i mitt liv hade börjat.

Från den dagen blev Nouruz – den Nya Dagen – också min heliga plats.

Tio år senare knackade jag åter på Guds port. Det är inget man gör lättvindigt. Jag gjorde det i ett av livets tyngsta skeden.

Det var sista tisdagen före Nouruz 1995. Jag var på väg hem från arbetet. I två år hade min familj varit internflyktingar efter kriget och ockupationen av vår hemstad Ağdam. Vi hade förlorat vårt hem, vårt sammanhang. Släktingar i Baku hade skyddat oss från det värsta, men nu vilade ansvaret på mina axlar. Jag behövde samla min familj under ett eget tak – men drömmen om att köpa bostad i Baku kändes ouppnåelig.

När jag gick mellan husen bestämde jag mig för att ännu en gång lyssna till ödet. Med frågan: ”Kommer jag att kunna köpa ett hem åt min familj?”

Från ett öppet köksfönster hörde jag två kvinnor som lagade mat: ”Hans botemedel är kornell.”

Jag gick hem fylld av hopp. Min mor log.

”De har sagt att det finns bot för din smärta.”

Hon hade odlat sëməni – grönt spirande vete, en symbol för liv och förnyelse i Nouruz. Jag tog det i mina händer och strök det över ansiktet, som en stilla bön.

Nästa Nouruz hade vi ett eget hem.

En sann troende är inte den som enbart följer ritualer, utan den som i bönen stund förmår vara uppriktig inför sin Gud. Gud öppnar sin port först när människan själv är redo. Nouruz är den dag då Guds port står öppen.

Att tro på Nouruz innebär att rena sina önskningar i elden, stilla dem i vattnet och leva efter dess etik. Dess högsta princip är försoning – att räcka handen till den man sårat eller blivit sårad av. Det handlar inte bara om att städa sitt hem, utan om att rena sina tankar. Att sträva efter kärlek, medkänsla och ansvar gentemot världen.

Har du någonsin velat omfamna hela världen på en gång? Just då är människan redo att möta Gud. Och just då blir bönerna hörda.

Nouruz är högtiden för människans tro på sig själv, på varandra och på morgondagen.

Under mycket, mycket lång tid hade jag inte gått ut för att lyssna till ödet. Jag har alltid trott att man för detta måste känna en inre renhet, som om man stod inför Guds egen närvaro. Tydligt var jag inte redo, och därför lyckades det inte.

Efter många år utan att lyssna till ödet gjorde jag det igen under Nouruz 2020. Med livets största önskan i hjärtat gick jag ut. De första orden jag hörde – från två svenskar som samtalade – var:

“Man måste skydda sig själv.”

De talade om coronaviruset. Min egen fråga var:

”Kommer jag någonsin att återvända till Karabach?”

Svaret var tydligt. Vägen tillbaka går genom att återta det som förlorats.

Samma höst befriades Karabach.

Det året hade Gud åter öppnat sin port för mig.

Mars 2024

Helsingborg

“Ali och Nino”: en förbjuden kärleksroman

Jag blev mycket överraskad när jag råkade få syn på en bok på stadsbiblioteket i Karlskrona. Det var som att få en del av mitt hemland Azerbajdzjan. Jag anser att det är den bästa romanen om mitt hemland: Azerbajdzjansk historia, kultur och mentalitet.

Boken heter “Ali och Nino” och är skriven av pseudonymen Kurban Said. Sedan flera decennier finns en pågående debatt om den verkliga författaren. Somliga tror att Lev Nussimbaum var den riktiga författaren till den här boken, men sedan 1993 har Azerbajdzjans Författarförbund bestämt att Yusif Vazir Chamanzaminli är den verkliga författaren till “Ali och Nino”.

Författaren emigrerade från Azerbajdzjan efter den ryska ockupationen 1920. 1937 publicerade han romanen i Wien i Österrike. Den här romanen översattes till 33 språk i 66 länder men inte i mitt hemland, Azerbajdzjan. Den förbjöds för att Sovjetunionen kallade den för antikommunistisk litteratur. Vi kunde läsa den romanen första gången 1990.

Det är en kärleksroman. Huvudpersonen Ali är muslim. Han är en ädel azerbajdzjansk ung man som älskar den kristna Nino. Hon är en georgisk prinsessa. De träffades i Bakus gymnasium där de studerade tillsammans. Deras kärlek hade många motsättningar likt ”enighets motsättningar” som det heter inom filosofin. Men deras olika kultur och religion kunde inte störa den riktiga kärleken.

Romanen handlar inte bara om kärlek. Den berättar om Azerbajdzjans historia under 1915-1920 talet. Det var en mycket svår period för Azerbajdzjan. Många viktiga historiska händelser såsom Första Världskriget, bolsjevikernas revolution 1917, Demokratiska Republiken Azerbajdzjan 1918-1920 och ryska röda arméns invasion 1920 inträffade då.

Romanen handlar också om politik, krig, relationen mellan öst- och västkultur, religion och typiska azerbajdzjanska människor. Berättelsen utspelar sig i olika regioner. Läsaren får bekanta sig med politiken och det sociala och vardagliga livet hos det azerbajdzjanska, iranska och kaukasiska folket.

Baku var en gammal stad med multikulturella och multinationella traditioner där människor med olika nationaliteter och religioner levde tillsammans. Baku ligger på gränsen mellan öst och väst, där två motsatta kulturer möts. Boken handlar om ett dilemma mellan de "europeiska" reglerna och den "orientaliska" mentaliteten i det nya samhället och presenterar ett porträtt av Azerbajdzjans huvudstad Baku under Azerbajdzjanska Demokratiska Republiken-perioden.

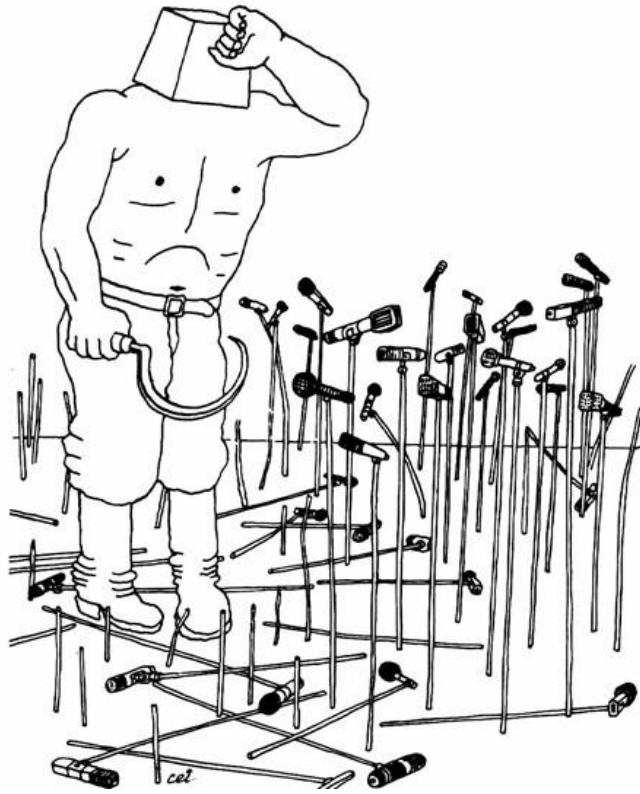
”Ali och Nino” har publicerats av förlaget ”Alb. Bonniers boktryckeri” i Stockholm 1973. Engelska författaren och kritikern John Wain har skrivit förordet till boken. Han presenterade boken för läsarna på så sätt: ”Ali och Nino är en bok som vore väl värd att läsas även om den inte var den lysande roman den faktiskt är. Den för oss, västerländska läsare, till en värld i vilken vi har stor nytta av att vistas. Den ger oss möjlighet att under några timmar se livet med en muhammedans (**muslims - V.Q.**) ögon. Redan detta skulle vara skäl nog för oss att läsa boken, eftersom västerlänningar i allmänhet har rätt dunkla uppfattningar och inställningar till

olika frågor, och denna bok ger oss en inblick i hur naturligt och riktigt det verkar i sin egen miljö”.

Nu är det en ny period i Sverige. En period som är multikulturell och multinationell. Olika kulturer är rikedomar för Sverige. Det är den bästa tiden att publicera den här romanen igen. Jag tror att många människor skulle tycka om denna underbara kärleksroman.

December 2014

Karlskrona

P o l i t i s k a a r t i k l a r

Baseball på Schackbrädan

Tankar om genosid

Min tioårige son gav mig en raket med tjock spolformade kropp, spetsig nos och stora fenor som han hade gjort av papper i skolan och gratulerade mig med dagen 23 Februari (vilket firades som alla mäns dag i hemlandet eftersom det var Arméns dag i Sovjet Unionen). På raketen hade han målat azerbajdzjanska flaggan och de långa trapporna till raketen berättade om att det var en gigantisk farkost. Den var lik den sovjetiska långdistansraketen SS-20. När den jävla grejen som tillverkas av uran läggs till kallas den en atombomb.

Jag tog emot pojakens present men jag kunde inte låta bli och berättade för honom vad den 23:e februari innebär för oss: att det är dagen då den sovjetiska armén bildades, armén som satte stopp för vår självständighet i april 1920 och behöll oss under sitt styre i 70 år, armén som begick massakern på vårt folk i januari 1990, armén som stödde armenier i ockupationen av Karabach - en främmande armé som har alltid varit fientlig mot oss. Jag uppmanade min son att förmedla min protest till sin lärare angående denna märkliga "högtiden 23 februari".

Jag var ändå intresserad av att veta varför han valde att skapa just en raket. Så här gick det till med vårt samtal:

- Varför gjorde du inte något annat, utan en raket?

- Tycker du inte om den?

- Jo, det gör jag. Nyfiken bara.

- Om det vore en riktig raket skulle du skjuta Armenien?

- Varför?

- Jag skulle gjort det.

- Vet du hur många städer och orter skulle förstöras då?

- Låt det förstöras! De förstörde ju Agdam, varför?! Minns du, du kom hem med ett videoband, farmor levde då, hur mycket grät hon när hon kollade på videon?

- Om du skjuter denna raket, kommer många människor att dö där. Mammor, pappor, farmödrar, mormödrar, farfäder, morfäder, barn ska dö.

- Låt dem dö! Var det OK när de mördade de äldre i Khojaly, när de stoppade brinnande cigarett i barnens ögon, skar av deras öron och huvud?

Det var inte jag som hade berättat allt detta för honom. Jag skulle inte kunna berätta sådant till ett tioårigt barn... Hemma, ute på gatorna, i skolan, på radio och television... överallt hörde man de hemska berättelserna på den tiden. Om tre dagar skulle det bli 18 årsdagen sedan Khojaly tragedin.

- De som begick de hemska handlingarna är *mördare*, vill du också bli *mördare*? En som mördar barn, deras pappor och mammor?

Jag uttalade ordet "Mördare" på ett sådant sätt som uppstår när man inser att man håller på att svälja något äckligt och kräcks. Fastän min son inte fattade ordets betydelse på riktigt, avläste han i mitt ansikte att det är något hemskt. Jag såg hur han blev fundersam när jag förklarade. Han svarade inte på min fråga. Jag blev dock gripen av panik av tanken: "*Växer en MÖRDARE hemma hos mig?*", tanken täckte mig som en blött handduk.

Minnets spår

Jag går till mitt rum. Fruktansvärda och smärtsamma minnen växer fram på nytt, minnen som jag har försökt gömma djupt i minnescellerna. I likhet med svårsjuka människor som fryses ned tills man upptäcker läkemedlet till deras sjukdom hade jag lagt mina minnen om Karabach dit. Vägen som leder dit var som en stig med det osynliga spåret i mörker.

...Jag vänder mina ögonpupiller mot minnescellerna i min hjärna. Jag vänder mig inte utåt, utan inåt, till mitt inre. Jag går igenom rynkorna i hjärnan som att jag försöker skapa väg i djungeln, klippa sönder, trampa på, dra bort för att skapa väg. Minnescellerna klamrar sig fast i mitt ansikte som en blöt snigel, dess ådror fastnar vid mina ögonfransar lik en spindelväv... Att gå mot sin egen FRUKTAN är världens mest fruktansvärda och plågsamma väg.

...Staden Agdam är (var) belägen 18 kilometer från Khojaly. Dagen efter Khojaly massakern, den 27 februari 1992, kom jag till Agdam. På den tiden hade den ännu inte förvandlats till de vandrande själarnas stad. Den var levande. Trots att jag hade lovat redaktionen för tidningen där jag jobbade att skriva om tragedin, klarade jag inte denna uppgift. Det som ögonen vittnade förmådde inte min hand att sätta ord för. Levande människor var skalperade av armeniska brutala banditer, som skar ut organ ur levande människors kroppar, stack ut ögonen på barn, stack bajonetter i magen på gravida kvinnor, nedgrävde eller brände levande människor samt minerade en del av liken. Jag förmådde inte beskriva de barnen, de kvinnorna, de liken utan näsa, öron, könsorganen... liken som låg överallt...

Agdams moské hade aldrig sett så många liken tillsammans. Veden räckte inte till för att elda. Det var svårt att hinna med att ta hand om alla - veden att elda, varmt vatten, personer som tvättade liken, keféner (de muslimska vita höljetygen att klä på liken) räckte inte till. Staden blev bedövad av chock. Bedövade var alla människor, ändå tog de emot de skadade och letade efter människor som togs till fångar. De frysna ögonen riktades mot Khojaly, de bedövade händerna grävde gravar. Staden hade inte tårar att gråta - fruktan hade torkat ut stadens tårar.

Händerna i gangrän, de paraliserade benen som släpades på marken... Dessa människor som var tvungna fly sina hem mitt i natten i nattlinnen och barfota genom hemliga stigar fick gå 18 kilometer i en vinternatt. De fick dra varandra, bära sina nära och kära i flera dagar, genom skogar och berg i snö, och komma fram till Agdam... ibland var de fem personer tillsammans, ibland tio personer. De orkade inte berätta det de vittnade med fullständiga meningar, utan bara ord, brutna ord eller stavelser kunde de uttala. Så som läkaren gör med patienten, läkemedelsvätskan införs sakta, droppe efter droppe, i den sjukes ådror för att inte utsätta honom för chock på grund av överdos.

Ingen visste om hur många togs i gisslan. För att hämta liken och fångarna förde de lokala bataljonskommandörer förhandlingar, de tog grupper av liken och fångar och hämtade dem till Agdam. De befriade fångarna berättade om tortyren och kränkningarna de utsattes för. Fruktan gick igenom som ånden in i kroppen hos de som lyssnade...

Fruktan härskade i staden. Fienden hade uppnått sitt mål - den massvisa fruktan, den kollektiva skakningen, det kollektiva lidandet hade ägt rum. De dagarna levde staden de mest fruktasvärda momenten i sin historia. Ett år senare skulle själva Agdam – husen, skolorna, sjukhusen, gatorna, parkerna, gårdarna, biblioteken, monumenten - plundras, bombas, söndergöras, vandaliseras, ödelas.

Hatsjukdomen

Detta krig utbröt också förr i tiden, 100 år sedan. Min farmor berättade: “När vi var barn mördade armenier massor av turkar. På den tiden hette vi turkar. De mördade oss överallt. De skar av bröstvårtor hos kvinnor, fäste dem som radband och kastade in till våra soldater i diken. De män som inte stod ut med detta och tog sig fram skjöts av armenier. De hängde samovaren med kokande vatten på ryggen hos våra människor och sprang iväg...”

Men min farmor sa aldrig att vi ska hata armenier! Jag vet, jag har hört om att armenier uppfostras från barndomen med hatet mot oss, de växer upp med hatkänslan mot turkar, mot azerbajdzjaner. Så var det inte hos oss. Hatet är kopplat till minnen. I våra minnen hade vi inte kvar hatet. Därför älskade senare 10 tusentals azerbajdzjanska män armeniska tjejer och gifte sig med dem, tog dem in i sina familjer. 100 tusentals fäder, mödrar, far-och morfäder, far-och mormödrar tog emot armeniska tjejer i sina familjer. I dessa blandade familjer föddes tusentals barn. Efter alla de som lämnade landet, finns fortfarande 30 tusen armeniska kvinnor i Azerbajdzjan med sina familjer. Detta är bara det officiella statistiska fakta, med hänsyn till de icke-officiella data blir de betydligt fler. Skulle en nation som odlar hatkänslan, ett folk som hyser hatkänsla gjort detta? Var god och visa mig armeniska män som gifte sig med azerbajdzjanska kvinnor, armeniska familjer där fäder, mödrar, far-och morförfäder släppt in azerbajdzjanska brudar. Jag menar inte de enstaka fallen, jag talar om tusentals, 10 tusentals.

På jakt efter rättvisa

...Serber dödade upp till 10 000 bosniska män och pojkar i Srebrenica. Eftersom bosnier är muslimer. 1997 såg jag med egna ögon de bosniska ödelagda byarna, man fick gåshud av det.

... I Rwanda dödades över 800 tusen människor under 100 dagar. Där överstegs hastigheten att mörda människor fem gånger jämfört med det de hade i nazistiska militärläger.

... Under en natt jämnades staden Khojaly med marken, den blev “raderad från Jorden”. Armenierna dödade 613 personer, svårskadade 487 personer, de tog 1275 civila - de äldre, barn och kvinnor - till fångenskap och torterade dem ofattbart. Eftersom de är (var) azerbajdzjaner. Ödet av 150 människor, varav 68 kvinnor och 26 barn är fortfarande okänt. Av de döda var 106 kvinnor och 63 var spädbarn. 8 familjer blev helt förstörda, 24 barn förlorade båda föräldrarna. Endast 335 av de döda begravdes. 200 personer fick gangrän i benen på grund av frossan.

Dessa händelser ägde rum inte i historiens avlägsna århundraden, utan i början av 1990-talet, när FN var 50 år och OSSE var 20 år gammal. Efter de två världskrigen, framför ögonen hos den civiliserade och humanistiska världen.

Händelserna i Rwanda och Bosnien bedömdes och fick sitt politiska värde. De som begick massakrer, de ansvariga, fick stå till svars inför rätten, anklagades för folkmord och fick respektive straff. Men inte de som begick massakrerna i Khojaly! Tvärtom, Robert Kotjarjan,

som var ledare för separatisterna vid den tiden blev först premiärminister i Armenien och sedan valdes han Armeniens president. Han blev mottagen i andra länder, talade om demokrati och mänskliga rättigheter vid FN:s tribunal. Vid Europarådets parlamentariska församling talade han med stolthet som hjälte om vad de hade genomfört.

Serge Sargsyan som var chef för den armeniska armén i Karabach och ledde massakrerna på den tiden var tidigare också premiärminister i Armenien. Nu är han presidenten i Armenien. Begrunda gärna vad den brittiske journalisten Thomas de Waal erkänner i sin välkända bok "Qara bağ" (*The Black Garden, Kara bach*), "uppriktigt och grymt" om folkmordskriminaliteten mot civila i Khojaly skriver han:

"Vi brukar vara tystlåtna om sådana saker ... Denna fråga har blivit överdriven ... Men jag måste säga också att innan Khojaly trodde azerbajdzjaner att de kan skoja med oss, de trodde att armenier inte kommer att skada civilbefolkningen. Vi har helt förstört deras föreställningar om vad som är möjlig att hända". (T. De Waals egen berättelse)¹.

Brott som begåtts för att skapa fruktan hos massan är inte en handling av en grupp banditer, utan ett politiskt beslut baserat på långsiktiga mål. Att skapa panik, skrämma, utvisa, utföra etnisk rensning, intetgöra en folkgrupp och radera ägarnas spår i det tomma landet – allt för att fuska om ursprunget, för att låtsas "återställa" det "antika" armeniska landet ...

Att skapa Den Stora Armenien, utöka sina landområden tills de sträcker sig ända till de tre haven. År 1919 på fredskonferensen i Paris ställde armenier krav på områden som omfattade länder mellan Kaspiska havet, Svarta havet och Medelhavet². Än idag gör de samma anspråk. Armenien vars befolkning är 3 miljoner ställer krav på områden med befolkningen mer än 300 miljoner människor. Verkar det inte mer logiskt om det 3 miljoners mongoliska folket ska hävda sina rättigheter på områden där nu mer än 3 miljarder människor bor och som en gång i tiden var Djingis Khans imperium?!

Genosid – en modern politisk spelregel

Den 4 mars 2010 antog Kommittén för Utrikesrelationer vid Förenta Staternas representanthus en resolution som officiellt erkände politiken gällande armenier i Osmanska riket år 1915 som folkmord på armenier. Trots alla ansträngningar från Turkiet tog den amerikanska kongressen detta steg, kanske kommer denna process att stoppas vid nästa steg, men i princip förändras det inte någonting. Zbigniew Brzezinskis "schackspel" i politiken har börjat länge sedan.

I mitt senaste besök i Washington gav min vän Irena Lasota Guenter Lewys bok "*De Armeniska Massakrerna i Osmanska Turkiet: Ett Omtvistat Folkmord*" (Guenter Lewy. *The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: A Disputed Genocide*) till mig. Lewy skriver att utvisningen av armenier från östra Anatolien inte syftade till folkmordspolitik, utan för att förhindra den armeniska separatismen i samarbete med fienden samt upproren och massakrerna mot turkarna under första världskriget. Mordfallen var inte av folkmordskaraktär, eftersom det har aldrig bevisats att de organiserades av regeringen:

¹ Thomas de Waal. "Black garden", p. 172. New York University, 2003 (Tomas de Vaal. "Qara bağ")

² Kollan kartan i http://www.jdemirdjian.com/Armenians/Armenians/Armenians_1.htm

"Deportationerna motsvarar inte många av de egenskaperna som kunde syfta till verkliga förplanerade folkmord eller utvisningar av armenier från Turkiet".

Saken är att armenier som bodde i gränsområden, i östra och centrala Anatolien flyttades till Ryssland. Armenier deporterades inte från Istanbul, Izmir och Aleppo. Det att människor dog på vägen under förflyttningarna från de östra delarna av Turkiet där det inte fanns järnvägar motsvarar inte alls folkmordsprinciper. "Den osmanska regeringen ville ordna en organiserad process men hade inte möjlighet att genomföra det", skriver Lewy.

Vidare i samma bok genom att hänvisa till forskningen av stora historiker, bl.a. Charles Dowsett och Malcolm E. Yapp, till rapporterna av George Montgomery som var USA:s officiella företrädare för frågor om Främre Asien och Mellanöstern på Fredskonferensen i Paris samt till de officiella siffrorna av det Armeniska Nationella Rådet i Istanbul, bevisar Lewy att på den tiden var antalet döda inte 1,5 miljon som det hävdas av armenier, utan 642 000 människor. "På den tiden existerade inga register eller statistiker för de döda människorna", skriver Lewy.

En av de viktigaste punkterna i den här boken är Henry Morgenthau's brev. Henry Morgenthau var en politiker som ledde presidentkampanjen för Woodrow Wilson år 1912, tjänstgjorde som amerikansk ambassadör i Istanbul från november 1913 till februari 1916, samtidigt som han representerade Ententens intressen som krigade med Turkiet. För att hjälpa den amerikanska staten att segra i krigspolitiken skickade Morgenthau sitt förslag till president Wilson i brevet av den 26 november 1917. I brevet uttrycker Morgenthau sin hopplöshet i samband med oppositionen och kriget och förmedlar att han kan publicera en bok som skulle kunna åstadkomma förändring i denna situation:

"Jag har ambitionen att skriva en bok som ska slå sönder inte bara Tysklands inflytande på Turkiet och Balkan, utan också samtliga system av denna typ i vilket land som helst i världen. När det gäller Turkiet, här ser vi Tysklands skadliga effekter i dess mest påtagliga tillstånd - det har nått kulminationen i att döda alla, oavsett ålder, mörda de hjälplösa armenierna och syrianerna på ett fruktansvärt brutalt sätt. När det gäller denna särskilda detalj av händelserna och Tysklands provocering och uppmuntran till detta arbete tänker jag att det skulle vara det mest framgångsrika sättet att övertyga amerikaner som bor i små städer och regioner om att vi kommer att segra i den krigspolitiken vi driver"³.

Omfattningen och innebörden av de armeniska massakrerna är medvetet förvrängda. Fiendens bild av Turkiet och särskilt Tysklands bild som fienden syftar till rättfärdiga den amerikanska regeringens krigspolitik på andra sidan av Atlanten.

Förslaget godkänns och Morgenthau's bok publiceras år 1918 med titeln "*Ambassador Morgenthau's Story*" (New York, 1918). Denna bok har använts senare av armenier som ett huvuddokument i sina hänvisningar när de hävdar om det armeniska folkmordet. Morgenthau's detta förslag användes senare som ett viktigt medel i USA:s påtryckningspolitik på andra länder för att genomföra sitt politiska spel under termen "genocid/folkmord".

³ Guenter Lewy. "The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: A Disputed Genocide", p. 140. The University of Utah Press, 2005

Armenisk vetenskap

Webbplatsen Armenianew.com skriver att Institutionen för Molekylär Biologi vid Nationella Akademin av Armenia utför vetenskapliga undersökningar för att studera armeniers genetiska sammansättning. Hittills har 2 500 armenier varit inblandade i denna forskning. DNA-testet är kostnadsfritt. Regeringen satsar en stor summa för denna forskning med fördelningen 30 000 drammar (\$ 81) per capita. Författaren till denna idé är professorn vid samma institution Levon Jepiskoposyan. Hans motivering till denna forskning är att det kommer att bidra till att återställa den genetiska utvecklingen och genealogiska historien av armenier, vilka enligt honom ofta har blivit förvrängda.

"Vi har kommit till den viktiga för oss slutsatsen att armenier har bott i Sunik och Nagorno-Karabach sedan de första homo sapiens började synas där, dvs. sedan 40-50 tusen år tillbaka. Sådana studier utförs inte i grannländerna Azerbajdzjan och Georgien eftersom dessa nationer inte är tillräckligt homogena", menar Jepiskoposyan⁴.

Den armeniska staten satsar miljoner pengar till denna forskning för att bevisa att i de områden där armenierna genomförde Khojaly folkmordet, Agdams "Hiroshima" och andra hemiska brott har armenier bott sedan 40-50 tusen år tillbaka. Men mitt genetiska minne säger att för 40-50 tusen år sedan lärde sig varelserna i dessa områden nyligen att gå upprätta.

Gör oss inte sjuka med den armeniska influensan!

... Khojalys hämnd kan inte tas genom att begå ett annat "Khojaly massaker" i Armenien. Man kommer att sätta slut på problemet när de skyldiga till Khojaly folkmordet ska ställas inför rätten (som Nürnbergrättegången) och när armeniska akademiker och sedan det armeniska folket ska visa att de beklagar uppriktigt denna tragedi och skäms över det (som tyskarna har gjort för förintelsen).

... Återupprättande av rättvisa kommer inte genom hatet mot fienden, utan med kärlek till Karabach. Att leva med hatkänslan och vara illasinnad skadar inte främst objektet för utfodring av de känslor, utan själva källan till dem - det förstör människan som utfordrar dem. Det äter människan inuti och gör slut på det mänskliga hos människan. Att vara hatisk förstör människas moral, berövar honom den objektiva och rationella tänkandet.

... Jag vet ingen värre synd i världen än att odla hatkänslan hos småbarn, utfodra den i många år och uppfostra dem till mördare. Jag erkänner inte heller någon lag som rättfärdigar ett sådant brott, jag erkänner inte den religion som förlåter ett sådant brott.

.. Det finns en sjukdom som kallas "periodisk armenisk sjukdom" inom Medicin. Även om termen har tillämpats på araber, judar, turkar och andra folk i Mellanöstern associeras termen med armenier. Det är en influensa när man har smärta i buken som vanligtvis åtföljs av hög feber. Men jag känner också till en annan sjukdom som heter "armenisk hat". Bara de som bor i grannskapet med armenier vet vad det är. Det finns en risk att denna sjukdom börjar bli en epidemi och sprids, och jag vill inte ha ett sådant virus ska smitta oss. Smitta inte oss med "hatsjukdomen", överför inte det viruset på oss!

Om de skulle höra mig skulle jag säga till kongressmännen som röstade för resolutionen den 4 mars i USA: *"Tro inte på lögnen som började med Henry Morgenthau politik. Rättvisa*

⁴ Läs här: http://www.armenianow.com/news/21032/armenian_genetic_history

kommer inte med politiken. Rättvisa finns i samvetet. Vi vill upprätthålla rättvisa båda för de armeniska massakren 1915 och Khojaly massakren 1992. Så länge vi inte blivit sjuka av hatkänslan, så länge det inte har överförts med våra gener, sätt igång rättegången och etablera rättvisan! Gör det för framtiden av mänskligheten! Vänd er inte mot oss för att vi är turkar, för att vår religion är islam! Låt oss inte bli sjuka".

Jag återvände till min son. Jag visste inte vad han tänkte, och jag frågade inte heller. Jag tog presenten och lade den framme på bokhyllan. För att den ska skydda oss som en talisman från hatsjukdomen...

Kommer den att skydda oss?

Februari 2010

Baku

Översättning av Saadat Karimi

Anteckning: Artikeln är översatt till engelska, turkiska och ryska och publicerades i den lokala och utländska pressen.

Osanna uppfattningar om Nagorno-Karabach i Sverige

För några dagar sedan upptäckte jag att svenska parlamentariker gör stora misstag när de berättar om Nagorno-Karabach konflikten. Jag vet inte om de gör det med en avsikt eller om de verkligen inte vet sanningen.

Vissa ledamöter av svenska riksdagen tar en pro-armenisk ståndpunkt och skapar anti-azerbajdzjanska uppfattningar i det svenska samhället genom att skicka sina uttalanden och parlamentariska frågor till regeringens myndigheter. Samma obehagliga situation syns även ofta i den svenska pressen. Där sprids oriktig information baserad på falska fakta från armeniska källor och det skapar vinklade perspektiv hos svenska folket.

Min upprördhet beror främst på förfalskning av historien. Jag skulle fråga dessa människor: Vet du ens vad orden "Nagorno-Karabakh" och "Artsak" betyder och vilka etymologier de orden har?

Idag kallar armenierna Nagorno-Karabach "Artsak". Artsak var egentligen ett av 12 provinser som tillhörde kaukasiska Albanien (400 f.Kr.–800 e.Kr), som var ett kristet land innan den arabiska ockupationen. Under 800-talet blev det kaukasiska Albanien ockuperat och islamisering infördes i regionen. Begreppet "Artsak", "Alban" och "Karabakh" finns inte ens i den armeniska etymologin – alla 3 är azeriska-turkiska ord.

Artsak – "ar" på azeriska är en omskrivning av "man", och sak är namnet på en gammal turkisk stam. Alban / Alpan är turkiska ord, "alp" betyder "höjd" eller "berg" på azeriska. Karabakh är ett azeriskt ord, "kara" betyder "svart" och bakh / bağ är 'trädgård.'

Efter att ha ockuperat Azerbajdzjans khanats (furstendömen) 1813 började Ryssland deportera armenier från Iran och Mellanöstern till dagens Armenien och Nagorno-Karabach området för att kunna skapa en kristen gemenskap inom sina gränser. På den tiden var Aleksandr Gribojedov den ryska ambassadören i Iran. Gribojedovs brev till ryska tsaren är det största beviset att över en miljon armenier är inflyttade. Jag vill även påminna att Jerevan, Karabach, Nakhichevan och 8 andra khanatet var dagens Azerbajdzjan som ockuperades av Ryssland under 1900 talet och 10 andra khanates befann sig i dagens Iran.

På tsarens order 1836 gavs albanska kyrkor till armenierna officiellt. Då började armenierna ta till sig albanska kyrkorna och monumenten, och menade att de ägde det i tusentals år.

Även det azerbajdzjanska folket har deporterats från dagens Armenien några gånger. Det sista och största etniska rensningen på området skedde 1988. Efter 1988 fanns inga azerbajdzjanska turkar kvar i dagens Armenien.

Kremls anti-turkiska och anti-Azerbajdzjanska politik som började i det kejsardömet Ryssland, fortsatte med kommunisterna i Sovjetunionen. Kommunisterna delade Karabach i två delar och år 1923 skapade autonomi för armenierna i den bergiga delen. De förstörde gränserna mellan Azerbajdzjan och Turkiet genom att överlämna Zangazur och år 1929 Megri-regionerna i Azerbajdzjan till Armenien. Megri var den enda korridoren som förenade Azerbajdzjan med Nakhchivan. När man tittar på kartan så är det ganska tydligt och synligt att Armenien ligger mellan Azerbajdzjan och Turkiet, och Armenien är som separations objekt i mitten. Målet för Ryssland och Armenien var att bryta ned de historiska banden

mellan Turkiet och Azerbajdzjan. Faktumet är att kommunisterna inte löste Karabakh-konflikten, de höll det bara frysta. Vid Sovjetunionens fall började frosten smälta och det förvandlades till ett blodigt krig.

Redan för trettio år sedan var målet att efter Sovjetunionens fall, precis som Litauen, Lettland och Estland, skulle Kaukasusländerna också följa den europeiska integrationsvägen. Då erbjöd Azerbajdzjan Armenien att bygga rörledningar från Armenien för att transportera olja till Europa och ge Kaukasus bättre välfärd. Tyvärr valde Armenien att bli en vasallstat till Ryssland i Kaukasus.

Sverige är ett av medlemsländerna i OSSE Minskgruppen och bär ansvar för att konflikten ska lösas på det mest fredliga sättet. Tyvärr Minskgruppens 28-åriga eldupphörspolitik lyckades inte med att lösa konflikten och frös konflikten igen.

Varför?

Det finns tre länder i världen där den armeniska lobbyen är stark: USA, Frankrike och Ryssland. Alla tre länderna delar ordförandeskapet i Minskgruppen. Ryssland har gett militärt stöd till Armenien samtidigt som USA och Frankrike har varit åskådare och varit tyst samförstånd.

Från och med den 1 januari 2021 tar Sverige över ordförandeklubban i OSSE. Uppdraget är ett uttryck för svenskt ansvarstagande för OSSE men också för multilateralism, fred och för upprätthållandet av den europeiska säkerhetsordningen. När jag ser att ledamöter är armeniska anhängare och att pressen har ensidig ställning i frågan känns det hopplöst.

När jag hörde franska presidenten Macrons senaste uttalande om att det finns muslimska terrorister i Nagorno-Karabach mindes jag hur hela världen var emot Irak bara för att de hade hört att det finns "kemiskt vapen" där. Irak förstördes, men inga "kemiska vapen" hittades.

Idag kräver internationella organisationer ett eldupphör i Nagorno-Karabach. Azerbajdzjan har redan försökt lösa det här konflikten på ett fredligt sätt. Jag vill också nämna att armeniska militärstyrkor har skickat sina missiler till de azerbajdzjanska städerna och byarna som ligger långt ifrån frontlinjen. Städerna är Ganja, Mingechevir (det ligger ett vattenkraftverk i Mingechevir), Beylagan, Tartar, Barda, Khizi och Absheron halvön. Det finns döda och sårade bland civilbefolkningen. Armenien delar fruktansvärda videor för att med fascistiska metoder skapa rädsla hos azerbajdzjanska befolkningen, precis som det var i Khojaly-massakern på 1992. Om Armeniens mål är att lösa Nagorno-Karabach konflikten – varför ger de sig på civilbefolkningen då?

Att kräva ett eldupphör är inte lösningen till konflikten – betyder inte det att vänta ytterligare 30 år? Den enda lösningen på den här konflikten är att Armenien följer FN:s säkerhetsråd som kräver omedelbart, fullständigt och ovillkorligt tillbakadragande av den armeniska armén från Azerbajdzjans territorium enligt resolutionerna 822, 853, 874, 884.

Oktober 2020

Helsingborg

Till Sveriges utrikesminister Ann Linde

Hej, Ann!

Du har delat ett inlägg i Twitter som drog mitt intresse: ”Bekymrad över våldet mellan Armenien och Azerbajdzjan. Omedelbart behov av nedtrappning”. Du angav även att du senare i veckan kommer att diskutera situationen med dina kollegor i Azerbajdzjan och Armenien och verka för en fredlig lösning.

Det är mycket viktigt att du inte är överksam i denna fråga och jag uppskattar verkligen ditt initiativ. Jag bestämde mig för att skriva till dig när jag gång efter gång fick nyheter om att det är barnen som dör. Senast var det ett bostadshus som blev bombarderat av den armeniska armén och 13- och 14-åriga syskonen Fidan Gurbanova och Shahriyar Gurbanov dog med sin familj i Naftalan i Azerbajdzjan.

Nu ska du i veckan diskutera konflikten i Nagorno-Karabach. Jag vill påminna om att Sverige är en av medlemsländerna i OSSE Minskgruppen som bildades år 1992 för att uppmuntra en fredlig förhandlingslösning av konflikten mellan Azerbajdzjan och Armenien över Nagorno-Karabakh. Det har redan gått 28 år utan resultat. Tyvärr! Jag tycker att Sverige har också ansvar i att på något sätt hitta en lösning i den här konflikten. Därför bestämde jag mig för att uppmärksamma dig på det.

Att sätta stopp på den här striden kommer inte att lösa konflikten utan bara frysa den tillfälligt, tills det uppstår en ny strid. Armenien har bidragit till att konflikten förblev olöst och tog inte ansvar under fredliga förhandlingar och har därmed skapat oundvikliga orsaker till strider.

Jag vill även påminna om att FN:s säkerhetsråd kräver omedelbart, fullständigt och ovillkorligt tillbakadragande av den armeniska armén från Azerbajdzjans territorium enligt resolutionerna 822, 853, 874, 884. Det är också den enda lösningen till den här konflikten. Även Europarådets parlamentariska församling har antagit resolutioner om att armeniska armén måste lämna Azerbajdzjans territorium.

Jag tror att du också kan kräva av din armeniska kollega att hans land följer dessa internationella uppmaningar om omedelbart, fullständigt och ovillkorligt tillbakadragande av armeniska armén från Azerbajdzjans territorium.

Sverige är ett land som är känt för sin neutralitet och insatser för freden i världen. Därför vill jag verkligen tro på att Sverige nu kommer att lägga fram en lösning som bidrar till ett fredligt och rättvist resultat.

Med vänliga hälsningar,

Vahid Qazi

Författare, journalist

29 september 2020

Författaren skriver brev till utrikesministern

Den azerbajdzjanske exilförfattaren Vahid Qazi skrev i veckan ett brev till utrikesminister Ann Linde, där han uppmanar henne att tala klarspråk med sina kollegor i Azerbajdzjan och Armenien. Författaren, som tidigare bodde i Karlskrona, berättar i den här exklusiva intervjun om varför han skrev brevet och hur han ser på det krigsliknande tillståndet i området Nagorno-Karabach. "Den enda lösningen är att Armenien drar tillbaka sina trupper från Azerbajdzjan", säger han.

BLT: Hur allvarlig är situationen i Azerbajdzjan just nu? Hur nära är det att bli krig?

Striderna har pågått längs hela fronten i flera dagar nu. Konflikten, som har inte har kunnat lösas på 26 år, har blossat upp igen. Detta är inte en lokal strid, utan ett riktigt krig. Azerbajdzjanska städer och byar bombarderas konstant. Bland de döda finns barn, kvinnor och gamla. En av raketerna dödade fem familjemedlemmar, inklusive 13- och 14-åriga barn, i Naftalan.

Varför skriver du som författare till Sveriges utrikesminister?

Den svenska utrikesministern Ann Linde delade på sin Twitter-sida: "Bekymrad över våldet mellan Armenien och Azerbajdzjan. Omedelbart behov av nedtrappning". Hon angav även att det kommer att ske diskussioner för en fredlig lösning under veckan. Jag kommer själv från staden Agdam, som har kallats "Kaukasus Hiroshima", en stad som har varit ockuperad av Armenien sedan 1993, och kände behovet av att vända mig till utrikesministern i ett land som är ett exempel på fred och rättvisa för världen.

Jag vill bara säga att ett stopp på den här akuta striden kommer inte att lösa konflikten långsiktigt utan bara frysa den tillfälligt, tills det uppstår en ny strid.

Varför tycker du att svenskar bör engagera sig i Nagorno-Karabach?

Sverige är ett av medlemsländerna i OSSE Minskgruppen som bildades år 1992 för att uppmuntra en fredlig förhandlingslösning i konflikten mellan Azerbajdzjan och Armenien om Nagorno-Karabakh. Det har redan gått 28 år utan resultat. Tyvärr! Jag tycker att Sverige också har ansvar för att på något sätt hitta en lösning i den här konflikten. Under de här 28 åren har Ryssland gett militärt stöd till Armenien samtidigt som USA och Europeiska unionen har varit åskådare.

Sverige är känt för sin neutralitet och insatser för freden i världen. Därför vill jag verkligen tro på att Sverige nu kommer att lägga fram en lösning som bidrar till ett fredligt och rättvist resultat. Jag tror på Sveriges makt och har stora förhoppningar om att Nagorno-Karabach-konflikten verkligen ska lösas.

Går det att arbeta som fri författare i Azerbajdzjan nu?

De som inte kritiserar regeringen skarpt kan fortsätta jobba fritt. Problemet uppstår när man kritiserar regeringen. Det finns inga jobb kvar för en oberoende journalist. Den fria pressen har förstörts helt och fullt. Idag har fria journalister och författare i Azerbajdzjan antingen flyttat till Europa eller USA – eller tvingats leva i tystnad i sitt eget land.

Vilka hot finns mot yttrandefriheten?

Tyvärr har Azerbajdzjan mycket allvarliga problem inom yttrandefrihet och mänskliga rättigheter. Kvävandet av den fria pressen är ännu mer synligt nu under striderna. Därför är det mycket svårt att ge ärlig och rättvis information om Karabakh till världssamfundet. Det finns ingen oberoende press kvar som kan rapportera ovinklat vad som verkligen händer just nu. Många journalister har dödats, arresterats och deporterats.

Hur ska det bli fred i området?

Redan för trettio år sedan erbjöd Azerbajdzjan Armenien att avsluta ockupationen av sina länder, bygga rörledningar från Armenien för att transportera olja till Europa och göra Kaukasus till ett område med fria människor som lever i välstånd. Målet var att efter Sovjetunionens fall, precis som Litauen, Lettland och Estland, skulle vi i Kaukasusländerna, hålla oss borta från Ryssland och följa den europeiska integrationsvägen. Tyvärr blev Armenien en vasallstat till Ryssland i Kaukasus, och Azerbajdzjan kunde inte vara helt fritt.

FN:s säkerhetsråd kräver omedelbart, fullständigt och ovillkorligt tillbakadragande av den armeniska armén från Azerbajdzjans territorium enligt resolutionerna 822, 853, 874, 884. Även Europarådets parlamentariska församling har antagit resolutioner om att armeniska armén måste lämna Azerbajdzjans territorium. Det enda lösningen på Nagorno-Karabach-konflikten är att Armenien följer de internationella uppmaningarna om omedelbart, fullständigt och ovillkorligt tillbakadragande av den armeniska armén från Azerbajdzjans territorium.

Trots det faktum att armenierna deporterade mer än 1 miljon azerbajdzjaner från Armenien under sovjettiden och genomförde etnisk rensning, har vi upprepade gånger sagt genom åren att vi är redo att ge armenierna den högsta grad av självstyre. Men nu jag tror inte längre att det azerbajdzjanska folket kommer att gå med på det.

Sist vill jag bara understryka ännu en gång att den enda lösningen på konflikten i Nagorno-Karabach är att Armenien drar tillbaka sina trupper från Azerbajdzjan. Att bara kräva eldupphör mellan Armenien och Azerbajdzjan är inte en lösning.

30 september 2020

Blekinge Läns Tidning

Ett land som trotsar förnuftet

En blick på Ryssland genom dess litteratur och film

Morgonen efter mordet på Boris Nemtsov, begånget i närheten av Kreml, hamnade jag i samtal med en svensk bekant som ville diskutera den ryska folkkaraktären. Hon ställde många frågor. Eftersom han visste att jag kom från ett tidigare sovjetland utgick hon ifrån att jag satt inne med särskilt djupa kunskaper i ämnet.

För mig själv muttrade jag: ”Kära du, i flera hundra år har hela världen försökt förstå myten om den ‘gåtfulla ryska själen’ utan att lyckas – hur skulle jag kunna förklara den i en sådan här stund?”

Jag citerade den berömda raden av den ryske poeten Fjodor Tjutjev: ”Ryssland kan inte förstås med förnuftet”, och tillade att mina egna reflektioner knappast skulle ge en fullständig bild. I stället gav jag honom ett råd.

Jag föreslog att han skulle gå till den ryska avdelningen på stadsbiblioteket i Karlskrona och låna Aleksej Ivanovs roman "Geografen drack upp sin jordglob" som jag själv hade läst året innan. Därefter rekommenderade jag honom att se de ryska filmerna "Durak" och "Leviatan".

”Boken hjälper dig att känna den ryska människan, och filmerna hjälper dig att förstå Ryssland”, sade jag.

Min bekant talade kanske inte flytande ryska, men hon kunde läsa rysk litteratur på originalspråket.

Nemtsovs död hör inte bara till de mest uppmärksammade politiska mordena i det samtida Ryssland, utan också i världen under de senaste åren. Brottet, som diskuterades flitigt i internationell press, gav många en chockartad upplevelse – som en kalldusch. Men hur uppseendeväckande händelsen än var, förvånade den mig inte. Eftersom jag alltid haft en särskild, i positiv mening avvikande syn på Boris Nemtsov jämfört med andra ryska politiker, kände jag snarare en djup sorg.

Talar man länge nog med vilken rysk intellektuell, liberal – ja, till och med uttalad demokrat som helst – när man förr eller senare fram till ett lager i tänkandet där imperiala föreställningar gör sig gällande. Så har det varit hos många, från Aleksandr Solzjenitsyn och framåt. Hos Nemtsov tyckte jag mig däremot inte se detta lager. Kanske fanns det där – jag stötte bara aldrig på det.

Varför blev jag då inte förvånad över mordet? Ju mer jag funderar över orsakerna, desto mörkare och mer skrämmande blir bilden av Ryssland i mitt inre. Vad är det för ett land där sådant som trotsar allt förnuft faktiskt kan ske? Fantasin drev mig långt bort.

Om jag en dag skulle få höra att Tysklands förbundskansler Angela Merkel, under ett besök i Moskva i samband med 70-årsdagen av segern över nazismen, i ett samtal i Kreml råkat påminna någon om de sovjetiska soldaternas ”historiska bragd” 1945 – massövergreppen mot miljontals tyska kvinnor – och att denne någon, berusad av makt eller vodka, där och då

skulle ha gått till ett sexuellt angrepp mot kanslern, skulle jag inte bli förvånad. Jag skulle tro att det var möjligt.

Som en person som gjorde sin militärtjänst i Sovjetunionen och senare i livet flera gånger rest till detta land, och som därtill bär med sig intryck från böcker och filmer som skildrar dagens ryska verklighet – samt från president Vladimir Putin och hans kompromisslösa styre – kan jag kanske tydligare förklara varför just detta mord inte framstod som otänkbart.

Dagens Ryssland går varken att urskilja genom dess press eller genom dess television. Landets verklighet träder inte heller fram i västerländska analytikers tolkningar och rapporter. Enligt min mening visar Ryssland sitt sanna ansikte i de romaner som skrivits och de filmer som producerats under de senaste tjugo åren.

Jag syftar på de böcker och filmer som skildrar ett samhälle där den offentliga och sociala moralen genomgår något som liknar ett sammanbrott – en smärtsam och ödesdiger upplösning.

Igår stötte jag återigen på min svenske bekant. I ett kort samtal i förbifarten berättade han att han hade läst boken och även sett filmerna.

”Ryssland låter sig verkligen inte förstås med förnuftet”, sade hon.

”Men Michail Saltykov-Sjtjedrin förstod Ryssland”, svarade jag. Om jag inte misstar mig är det han som en gång skrev:

”Om jag somnade och vaknade först hundra år senare och man frågade mig vad som händer i Ryssland, skulle jag svara: de dricker och de plundrar.”

Min bekant hade inga fler frågor. Hon verkade ha förstått allt – också varför jag tog mordet på Nemtsov så lugnt. Inte ens Putins plötsliga försvinnande tyckte hon var märkligt. Som om det inte fanns något ovanligt i att en president i Ryssland kunde vara borta i tio dagar. Till och med min berättelse om Merkel fann hon fullt tänkbar.

Jag fick intrycket att min bekant nu verkligen hade börjat förstå vad Ryssland är.

Mars 2015

Karlskrona

Den svenska rädslan för Ryssland

“En ryss är en ryss även om man steker honom i smör.”

Finskt ordspråk

När Sverige lämnade in sin ansökan om medlemskap i NATO delade jag mina tankar om detta på sociala medier. Jag skrev att Sverige – ett land som lyckades hålla sig utanför båda världskrigen genom sin neutralitetspolitik, som förblev alliansfritt under det kalla kriget mellan västmakterna och Sovjetunionen, och som inte upplevt krig på över tvåhundra år – nu tycks vara så rädd att det ändå söker sig till NATO.

Rädslan syftade förstås på Ryssland.

I kommentarerna undrade många vänner: Vad är det egentligen Sverige fruktar? Vilket hot kan Ryssland tänkas utgöra som motiverar en sådan brådska att ansöka om medlemskap i NATO?

Frågan sträcker sig över flera århundraden, så jag kände behov av att ägna den en särskild text.

Jag tänker inte gräva alltför djupt i historien – jag ska till exempel inte gå in på hur svenskarna förlorade slaget vid Poltava 1709, eller hur Karl XII efter nederlaget mot Peter den store flydde till Osmanska riket. Men innan vi går vidare vill jag ändå nämna en sak som är värd att reflektera över.

Jag minns hur vi under sovjettiden i skolan fick lära oss att slaget vid Poltava var en lysande seger i den ryska historien. Men senare insåg jag att många seriösa historiker ser på händelsen ur ett helt annat perspektiv – nämligen som en strategisk seger för Sverige. Och ju mer man tänker på det, desto mer rimligt låter det.

Efter nederlaget drog Sverige tillbaka sina ambitioner om att erövra andra länder, stärkte sin armé inom de egna gränserna och började bygga en stabil nationalstat. Resultatet blev det välfärdssamhälle som i dag står som förebild för stora delar av världen.

Ryssland däremot fortsatte sin imperialistiska politik. Landet erövrade så mycket mark som möjligt – från Centraleuropa ända till Japan – och lade otaliga folk under sitt ok. Det gav varken dessa folk frihet eller välstånd, utan kastade även sitt eget folk i misär.

Det dagens Ryssland representerar – ett system som påminner om feodalism – är i själva verket resultatet av århundraden av erövringspolitik.

Vid den sydöstra kust där Östersjöns vågor slår mot klipporna ligger Karlskrona – en stad där jag bodde med min familj i sex år. Den är byggd på ett pärlband av öar, och där finns huvuddelen av Sveriges marinbas. Under det kalla kriget var Karlskrona en stängd stad, men efter Sovjetunionens fall öppnades den för alla som ville bosätta sig där.

En dag fick jag syn på en affisch på en av stadens gator. Det var reklam för en guidad tur med titeln “Om ryssen kom”. Jag blev nyfiken. Jag hade tidigare lagt märke till många

igenbommade metallportar i berget runt staden, och nu fick jag veta att de dolde underjordiska bunkrar. Själva titeln på rundturen väckte mitt intresse ännu mer, så jag köpte biljetter till mig och barnen.

Vi togs med till en av bunkrarna utanför staden. Föreställ dig en liten stad under berget – utrustad med sjukvårdsmaterial, sovsalar, matsal (med konserverad mat), telefoncentral, radio och till och med ett bibliotek. En enorm anläggning som kunde rymma tusentals människor.

Senare fick jag veta att även under ön Trossö, där vi bodde, fanns en bunker med plats för 6 000 personer.

Enligt uppgifter från 2016 fanns det i Sverige omkring 65 000 skyddsrum med kapacitet för sju miljoner människor (i Finland fanns det 40 000 bunkrar för fyra miljoner). Vid den tiden hade Sverige cirka 9,5 miljoner invånare. Experter som diskuterade frågan oroade sig och ställde sig den oundvikliga frågan: vad skulle hända med de återstående 2,5 miljoner människorna om ett krig bröt ut?

När byggandet av dessa skyddsrum upphörde i början av 1990-talet hade Sverige ungefär sju miljoner invånare – lika många som det fanns skyddsplatser för.

Landet började bygga skyddsrum efter andra världskriget, och processen fortsatte ända fram till Sovjetunionens kollaps.

Sverige hör till de få länder i världen som, om kriget skulle bryta ut, kan skydda en majoritet av sin befolkning i underjordiska anläggningar.

Låt oss återvända till mina vänners fråga: Varför denna försiktighet, denna ständiga oro inför Ryssland?

Den kalla, hotfulla andedräkten från öster – den har Sverige alltid känt av.

Förra året besökte jag ön Gotland. Man brukar säga att den som kontrollerar Gotland också kontrollerar Östersjön. Strategiskt är ön ovärderlig. När jag promenerade genom Visby fick jag syn på en skylt med gatunamnet "Ryska gränd". Nyfiken tog jag fram mobilen och började läsa. Det visade sig att vid samma tid som Ryssland ockuperade mitt hemland Azerbajdzjan i början av 1800-talet, hade det – fyra tusen kilometer därifrån – även erövrat Gotland. Händelsen ägde rum år 1809.

När jag senare besökte Marinmuseum i Karlskrona fick jag veta att en sovjetisk ubåt 1981 hade gått på grund i Karlskronas skärgård. Vad gjorde den där? Hela landet greps av panik – många fruktade att ubåten bar kärnvapen.

Sådana incidenter har inträffat många gånger. Ryssland har upprepade gånger kränkt Sveriges luftrum och vattenområden. Men trots detta sökte Sverige inte skydd i någon militärallians. Inte förrän den 24 februari 2022 – dagen då Ryssland invaderade Ukraina.

Sveriges beslut att ansöka om medlemskap i NATO handlar inte om historia, utan om den verklighet vi lever i just nu..

Att redan 2016 kalla rundturen i Karlskronas bunkrar för “Om ryssen kom” visar att rädslan för Ryssland aldrig riktigt försvunnit ur det svenska medvetandet. Nederlaget vid Poltava må ha bleknat i det kollektiva minnet, men i folkets genetiska minne lever det kvar.

Det var Putins beslut att invadera Ukraina som fick både Finland och Sverige – länder som till och med under det kalla kriget lyckades bevara sin neutralitet – att slutligen söka sig till NATO.

Jag hade önskat att Sverige förblivit neutralt. Landets styrka ligger just i dess oberoende. Dagens Ryssland är inte längre den mäktiga stormakt det var under det kalla kriget. I sitt nuvarande tillstånd påminner den mig om det besegrade Ryssland som tvingades underteckna freden i Brest-Litovsk 1918.

Om han kan behandla sitt eget slaviska broderfolk med sådan brutalitet, vad kan då andra förvänta sig? Putin-Ryssland har därmed gjort sig till en potentiell fiende för alla.

Alla länder väljer sitt eget sätt att skydda sig mot fienden.

Sverige har gjort sitt val.

Maj 2022

Helsingborg

O m d ö m e n a

Vahid Qazi ger ut modern brevroman

- Äntligen har Vahid Qazi i Karlskrona fått en bok översatt till svenska.
- Den har kommit till under lång tid, men är samtidigt aktuell.
- Den handlar bland annat om hur vi har möjlighet att skapa egna världar på nätet, där vi söker gemenskap.

LITTERATUR. Vahid Qazi är en ovanlig Karlskronabo: författare och journalist som kommer från Azerbajdzjan och sedan flera år nu bor i örlogsstaden med sin familj. Han är en uppenbart intellektuell person, sedan länge förespråkare för mänskliga rättigheter. De som tänker som han har inte alltid haft det lätt i det postsovjetiska Kaukasus.

Hans verken är översatta till ryska, engelska, ukrainska, lettiska, polska, turkiska och svenska. Det är både skönlitteratur och fakta, bland annat en bok om Kuba som han har besökt.

På sin blogg skriver han: "Trots att jag är medlem i azerbajdzjanska och svenska författarförbundet ser jag mig inte som en författare, snarare som en person som emellanåt skriver om tankar och känslor som det är svårt att inte skriva om".

Jag har träffat Vahid Qazi flera gånger under de år han har bott i Karlskrona. Han är alltid lika vänlig och försynt. Han beklagar att vi har svårt att kommunicera: jag kan inte azerbajdzjanska och han har drabbats av ett språkproblem som kanske orsakas av de många uppbrotten och flyttarna. Både engelska och svenska går lite knackigt.

Som utbildade journalister är vi båda ordens män, men också ordens fångar. När vi inte kan kommunicera fritt och exakt på ett gemensamt språk, får vi sänka oss till en lägre nivå i tankeutbytet.

Därför blir det desto mera häpnadsväckande att läsa den bok som nu har kommit ut, "Hyresgäster". Den är till det yttre en kärlekshistoria, men också en slags deckare och en filosofisk betraktelse över vår tids elektroniska kommunikation.

Den är också en modern variant av 1800-talets brevromaner, berättelser som består av en radda brev. Här är det förstås chatt och e-post som huvudpersonerna använder. Denna elektroniska konversation upptäcks av en journalist som sedan återger den för oss läsare.

Vahid Qazi fick idén när han befann sig i Washington för nio år sedan, men han har fortsatt att skriva på boken sedan han kom till Sverige strax därefter.

Titeln "Hyresgäster" syftar på den brist på verklig hemkänsla som många människor känner i dag.

Vahid Qazi beskriver insiktsfullt hur det går till när en man och en kvinna, helt okända för varandra, får kontakt via nätet och hur deras relation växer.

Själv är han också övertygad om att människor behöver varandra och att var och en kan få hjälp av en samtalspartner även att förstå sina egna tankar.

Samtidigt som berättelsen utvecklar sig, får man också en bild av hur livet de senaste decennierna har tett sig för välutbildade personer i det som en gång var Sovjetunionen.

Det blir också folkbildning, eftersom en del begrepp och företeelser förklaras i bokens fotnoter.

Azerbajdzjanska böcker översatta till svenska är ovanliga. Kanske är ”Hyresgäster” den tredje någonsin. Boken har blivit översatt av Saadar Karimi som är docent i Umeå universitet. Hon har översattat boken från orginella språket och det var hennes första verk som översättare.

När ”Hyresgäster” publicerades på azerbajdzjanska fick berättelsen stort gensvar. En del läsare blev provocerade, andra var positiva.

Även om vi i Sverige inte har visat något större intresse för Azerbajdzjan är svensk litteratur välkänd där. Vahid Qazi nämner Astrid Lindgren, Per Lagerkvist, Selma Lagerlöf och Stieg Larsson som några exempel på det.

I familjen Qazi finns en dotter som spelar klassiskt piano och en son som spelar violin. När de nu ska ta sig vidare i livet med högre studier kommer Vahid och hans fru att flytta med, så att familjen är samlad även i fortsättningen. I juni detta år förlorar Karlskrona därmed en författare.

- Fakta: Vahid Qazi
- Yrke: journalist och författare
- Uppdrag: 1995-2012 ordförande för “İnam” Center for Pluralism en organisation för det civila samhället och demokratiska värderingar.
- Böcker: Själens Stad, Fotspår av Minne: Artiklar om Demokrati, Chamayra: Anteckningar om Kuba, Hyresgäster (på svenska 2018) och Ozonmänniskor.
- Azerbajdzjan: Republik i området mellan Svarta Havet och Kaspiska Havet. Nio miljoner invånare. Huvudstad Baku.

Ingemar Lönnbom

”Blekinge Läns Tidning”

En världsvan författare med förankring i samtiden

Anteckningar om Kuba

Boken börjar med ett förord av den namnkunnige sovjetiska och azerbajdzjanska författaren Rustam Ibragimbekov. Ibragimbekov lovordar boken som ett bevis för den senaste generationen sovjetmänniskor strävan efter demokrati och dess totala avståndstagande av alla former av totalitarism. Alla de tio berättelserna berättas av berättarjaget. Vi läser om författarens kontakter med kubanska dissidenter i Kuba och hans brevväxlingar med dem. Man får skåda det totalitära kubanska samhället med den postsovjetiska människans ögon som inte för länge sedan har haft sin egna erfarenhet av ett sådant. Frågor om förtrycket från en polisstats sida, människors strävan till frihet och mellantinget mellan förtryck och demokrati i form av de nya postkommunistiska stater behandlas i varenda sida av boken.

Berättaren använder sig av ett modernt språk och vass berättarteknik där han beskriver sina aktörers upplevelser med minsta möjliga ord och lämnar utrymme till läsarens egna tolkningar och fantasiförmåga. Den avancerade berättarkonsten gör frågan om berättelsernas autenticitet ointressant. Man kan till och med säga att bokens litterära värde skulle öka om det hela handlade om påhittade historier och saknade samband med författarens förstahandserfarenhet.

Författaren bygger en bro i sina tankar och funderingar mellan Baku, Havana, Moskva och hela västvärlden och inför en ny dimension i den globala världens pågående diskussioner om frihet och demokrati. Hans plats i den nya världens heta debatter känns given och naturlig.

Democracy stores

Förordet till den här boken är undertecknat av Pr. Jamil Hasanli, en känd historiker som är en av de få forskare som haft tillgång till den azerbajdzjanska delen av de sovjetiska arkiven och publicerat en del böcker om de mörka åren på olika språk. I den här boken påminner Vahid Qazis stil mycket om en briljant berättartradition under guldåldern i Azerbajdzjans litteraturhistoria kring förra sekelskiftet. Som exempel kan man nämna en kort essä där vi läser om författarens observationer i samband med hans uppdrag som valobservatör i ett kommunalt val under 1999 i Baku. (Sidorna 40-43) I tre sidor läser vi en berättelse om de praktiska problemen i en ny demokrati där val, det fria ordet, fri rörlighet, friheten att ta kontakt med den fria världen och till och med en stark internationell närvaro av valobservatörer blandas ihop och möter seglivade kvarlevor av det gamla korrupta systemet som överlevt de stora omvälvningarna i Sovjetunionen och Azerbajdzjan.

I en annan intressant essä i den här boken med titeln ”Rätten att tiga” (Sidorna 114-118) utvecklar författaren sina tankar om en grundläggande del av de mänskliga rättigheterna nämligen ”rätten att tiga”. Här tar han upp en av de mörkaste sidorna av de totalitära regimer som tvingar skrämda människor att bryta sin tystnad för att bekräfta regimens lögn.

Själens stad

Den kände poeten Ramis Rovshan har skrivit förordet till den här boken. Den här boken är ämnad att i första hand beskriva nära en miljon azerbajdzjanska människor som var tvungna att lämna sina hem under den väpnade konflikten mellan Armenien och Azerbajdzjan i början på 90-talet. Författaren drar sig bort från Kaukasus till olika delar av världen, ibland så långt

som till Sydafrika och använder sin erfarenhet och sina observationer i samband med en världsomfattande aktivitet för mänskliga rättigheter för att beskriva sin egen sorg – om den förlorade ungdomen, den förlorade hemstaden och det stora traumat som stavas Karabach och lever kvar än idag efter de 19 år sedan vapnen tystnade. Ett öppet sår i kroppen och själen för den azerbajdzjanska människan och nationen.

Övriga produktioner

I bokformat har Vahid Qazi hittills publicerat fyra böcker (**numera har han publicerat nio böcker i bokformat och åtta i elektroniskt format – red.**). Han har två e-böcker på ryska. I övrigt har han varit en flitig skribent med såväl artiklar som produktioner i multimediaformat. En del intervjuer av, och med honom, finns idag på internet. Han har en blogg där det finns material på olika språk, samt några artiklar på engelska.

Omdöme

Vahid Qazi är påläst och i sina essäer visar han att han är en världsvan författare med förankring i samtiden, som skriver för den nya globala människan. Han känner till den nya människans bekymmer, och dennes funderingar om demokrati, AIDS, migration, det öppna och slutna samhället kan uppfattas av läsaren oavsett var denne bor. Rent litterärtekniskt snappar han upp läsarens nyfikenhet från de första raderna och släpper inte greppet ens när boken är slut. En inre dialog startas mellan läsaren och författaren i början av varje bok och man slutar varje bok med en äkta önskan till ett möte med författaren för att framföra alla sina kommentarer och om de aktuella globala frågor som behandlas i dessa litterära berättelser.

Ali Rza Ardabili

Januari 2014

Korta annoteringar i mina böcker

Rätten att protestera

Frihetens berättelser

Friheten tar sin början i protesten! Först reste vi oss i protest för Karabach, och därefter för Azerbajdzjan.

Vi trodde att protesten är frihetens första villkor. Utan att protestera kan man inte bli fri, och utan frihet kan man heller inte leva ett liv i värdighet.

Frihet, oberoende, demokrati, mänskliga rättigheter — dessa och många liknande begrepp hade, under Sovjetunionens upplösningssista år, från demonstrationerna år 1988 och i synnerhet efter Svarta januari i Baku 1990, blivit själva livsgrundsatsen för vår generation.

Vår protest tystnade inte heller efter att självständigheten vunnits; den fortsatte, nu i kamp för rättvisa val och för de friheter som rör mänskliga rättigheter — yttrandefrihet, pressfrihet samt rätten att samlas och att förena sig.

Azerbajdzjan i Karabachs spegel

“Azerbajdzjan i Karabachs spegel” samlar en del av de texter som författaren har skrivit under de senaste 35 åren om Karabachkonflikten (1988–2023).

I dessa texter kan man, vid sidan av Karabachs historia, få information om den etniska konflikt som uppstod till följd av Rysslands 200-åriga Kaukasuspolitik och som periodvis har trappats upp, liksom om konsekvenserna av massakrer och deportationer.

Författaren skildrar, samtidigt som han minns det Karabach han en gång levde i med de varmaste minnen, också det krig han bevittnade – tragedierna, de många krossade ödena, ofullbordade liv och det smärtsamma livet – i ett konstnärligt och publicistiskt språk.

Baseboll på schackbrädet

...Demokratin är ett rum för harmoniskt handlande mellan dem som står i ömsesidiga relationer och i levande kommunikation med varandra. Detta rum hyser en särskild ömhet, och varje form av grymhet är det främmande. Demokratin är en sådan ordning som bereder plats och uppgift åt var och en: likt en klockas klang är den en frukt av samspelet mellan alla dess delar, oupplösligt förbundna med varandra. Den är ett verk av allas arbete, och inte en kyrkklocka som ljuder enbart genom en enda människas handrörelse.

Demokratins svårighet ligger i dess behov av att övertyga. Att övertyga är själva dess väsen. Att få människor att tro är vida svårare än att vilseleda dem. Och just därför är ett auktoritärt styre alltid enklare än ett demokratiskt.

Chamayra

Anteckningar om Kuba

Boken börjar med ett förord av den namnkunnige azerbajdzjanska författaren Rustam Ibragimbekov. Ibragimbekov lovordar boken som ett bevis för den senaste generationen sovjetmänniskor strävan efter demokrati och dess totala avståndstagande av alla former av totalitarism. Alla de tio berättelserna berättas av berättarjaget. Vi läser om författarens kontakter med kubanska dissidenter i Kuba och hans brevväxlingar med dem. Man får skåda det totalitära kubanska samhället med den postsovjetiska människans ögon som inte för länge sedan har haft sin egna erfarenhet av ett sådant. Frågor om förtrycket från en polisstats sida, människors strävan till frihet och mellantinget mellan förtryck och demokrati i form av de nya postkommunistiska stater behandlas i varenda sida av boken.

Författaren bygger en bro i sina tankar och funderingar mellan Baku, Havana, Moskva och hela västvärlden och inför en ny dimension i den globala världens pågående diskussioner om frihet och demokrati. Hans plats i den nya världens heta debatter känns given och naturlig.

Fotspår av Minne

Artiklar om demokrati

Förordet till den här boken är undertecknat av Pr. Jamil Hasanli, en känd historiker som är en av de få forskare som haft tillgång till den azerbajdzjanska delen av de sovjetiska arkiven och publicerat en del böcker om de mörka åren på olika språk. I den här boken påminner Vahid Qazis stil mycket om en briljant berättartradition under guldåldern i Azerbajdzjans litteraturhistoria kring förra sekelskiftet. Som exempel kan man nämna en kort essä där vi läser om författarens observationer i samband med hans uppdrag som valobservatör i ett kommunalt val under 1999 i Baku. I tre sidor läser vi en berättelse om de praktiska problemen i en ny demokrati där val, det fria ordet, fri rörlighet, friheten att ta kontakt med den fria världen och till och med en stark internationell närvaro av valobservatörer blandas ihop och möter seglivade kvarlevor av det gamla korrupta systemet som överlevt de stora omvälvningarna i Sovjetunionen och Azerbajdzjan.

I en annan intressant essä i den här boken med titeln ”Rätten att tiga” (Sidorna 114-118) utvecklar författaren sina tankar om en grundläggande del av de mänskliga rättigheterna nämligen ”rätten att tiga”. Här tar han upp en av de mörkaste sidorna av de totalitära regimer som tvingar skrämda människor att bryta sin tystnad för att bekräfta regimens lögner.

Främlingens berättelser

Svenska betraktelser

Boken rymmer, vid sidan av artiklar som omfattar Sveriges historia, kultur, konst, litteratur, natur, sedvänjor, politiska system, relationen mellan stat och medborgare, det sociala välfärdsfenomenet samt landets militära säkerhet och många andra områden, även noveller och essäer ur serien "Främmande".

Den kan även betraktas som en samlad framställning av en invandrad författares perspektiv på Sverige.

Den förlorade minnets kod

Berättelser om konst, kultur och litteratur

Bland gestalterna i Grekisk mytologi står muserna mig närmast — gudinnor för vetenskap, konst och poesi. Och därtill deras moder, minnets gudinna Mnemosyne.

Kanske är det därför jag förmår erinra mig även det som vilar i minnets djupaste skikt. Ibland förundras jag över att till och med barndomens allra tidigaste ögonblick ännu lever kvar inom mig.

Kanske är det just dessa musor som håller minnets avlägsna rum levande, som vakar över dem likt änglar och oupphörligen viskar dess hemliga kod i mitt öra.

Själens stad

Essäer om hemstad

Den kände poeten Ramis Rovshan har skrivit förordet till den här boken. Den här boken är ämnad att i första hand beskriva nära en miljon azerbajdzjanska människor som var tvungna att lämna sina hem under den väpnade konflikten mellan Armenien och Azerbajdzjan i början på 90-talet. Författaren drar sig bort från Kaukasus till olika delar av världen, ibland så långt som till Sydafrika och använder sin erfarenhet och sina observationer i samband med en världsomfattande aktivitet för mänskliga rättigheter för att beskriva sin egen sorg – om den förlorade ungdomen, den förlorade hemstaden och det stora traumat som stavas Karabakh och lever kvar än idag efter de 19 år sedan vapnen tystnade. Ett öppet sår i kroppen och själen för den azerbajdzjanska människan och nationen.

Hyresgäster

Berättelsen om människor som försöker bygga sin egen värld

"Vi lever i en värld skapad av andra. Det spelar ingen roll hur den världen har blivit skapad, av Guds vilja eller av Big Bang. Vi behöver vår egen värld. Människan strävar till sin egen värld, bort från den främmande världen där hon känner sig som hyresgäst och till en värld

som hon har skapat och äger själv. Den som har förmått att skapa sin egen värld verkar ha avslöjat mänsklighetens hemlighet”, – det säger en av novellens huvudkaraktärer. Detta utgör också romanens innehåll i sin korthet.

Vägen

Reseberättelse

Läsarna av boken kommer, under min vägguide, att vandra genom Paris, London, Warszawa, Wien, Havanna, Kazan, Aten, Kairo, Colombo, Durban och många andra städer.: ströva längs deras gator och boulevarder, besöka museer och kulturcentrum, och bekanta sig med historiska platser.

De kommer att segla till Sri Lanka, Kuba, Maldiverna och Gotland. De får se Belarus och Ryssland som vi sällan känner till, och besöka de skrämmande platserna Guantánamo och Osvensim. De kommer att hälsa på Chopin, Mozart, Beethoven, Copernicus, Charles Dickens och Charles Darwin i deras hem.

Versailles, Louvren, Schönbrunn och Buckingham Palace står på deras program. I det antika Hellas får de lyssna på samtal med Zeus och många andra grekiska gudar och gudinnor, i Egypten med solguden Amon Ra och otaliga faraoner.

I Spanien kommer de att se filmen ”Andalusiska hunden”, på Ceylon dricka färgstarkt te, och om de vill även smaka whisky i en engelsk pub, franskt champagne på toppen av Eiffeltornet, grekiska vin Santorini i Egeiska havet.

Med andra ord är Vägen inte bara reseskildringar, utan en vägvisare för både sinne och fantasi.

Persona

En bok om böcker

I Persona har jag samlat texter om böcker. Att texterna endast handlar om böcker betyder inte att de ska förstås som litterär kritik i strikt mening — jag är ingen litteraturkritiker. Jag har helt enkelt skrivit om de böcker som fångat mitt intresse, men det betyder inte att jag bara skriver om de böcker jag älskar mest.

Om det vore så, skulle jag ha skrivit om alla mina älsklingsböcker hittills. Här skriver jag både om de jag verkligen uppskattar och om de böcker som helt enkelt gett mig inspiration eller idéer till egna texter. Med andra ord: om böckerna på något sätt väckt lusten i mig att ta till pennen.

Mina minnesblad kvar på Facebook

En samling illustrerade minnen

På min Facebook-sida finns ett stort antal minnesanteckningar som inte publicerats någon annanstans. Här samlas inte bara barndomsminnen utan också reflektioner från studietiden, militärtjänsten, folkets rörelse; från Sovjetunionens upplösning och de första åren av självständigheten; samt händelser jag stött på under resor i olika länder.

Jag har även inkluderat några av de Facebookstatusar jag skrivit under de senaste tio åren med karaktär av minnen, om samhälle, politik, kultur, litteratur och andra ämnen. De är dessutom ordnade kronologiskt i samma ordning som de skrevs.

Låt mig tala, så får du se mig

Intervjuer samling

De intervjuer jag har gett fram till i dag rör sig över ett mångfärgat spektrum av ämnen: från politik, mänskliga rättigheter och demokratins problem till litteratur och religion. Också tidernas och rummens skiftningar har sin givna plats — från Karabach till Kuba, från sovjettiden fram till vår egen samtid.

Man säger att om man vill lära känna en människa, bör man låta henne tala. Var och en av dessa intervjuer liknar en pusselbit; först när bitarna fogas samman framträder ett helt porträtt. Därför gav jag också boken dess titel — ”Låt mig tala, så får du se mig”.

Förlagens omdömen om boken “Chamayra – Kubansk anteckningsbok”

Telegrafstationen förlags omdöme

Vahid Qazis manus C H A M A Y R A Kubansk anteckningsbok kombinerar reseskildring, politisk reflektion och mänskliga möten. Kombinationen ger berättelsen en levande och engagerande form, där miljöerna framträder med stor tydlighet. Qazi har en god förmåga att förmedla stämningar, särskilt i skildringarna av Havanna, hotellmiljöerna och mötena med oppositionella och vardagliga människor i Kuba.

Textens största styrka ligger i dess mänskliga blick. Personerna som träder fram upplevs sällan som symboler eller idébärare enbart, utan får en egen närvaro genom detaljer, dialog och kroppslighet. Det gäller inte minst mötena med Gisela och Chamayra, där Qazi lyckas förena politiska omständigheter med något varmt och personligt. Samtidigt finns ett tydligt driv i prosan, berättandet rör sig framåt med energi och ett påtagligt engagemang.

Det märks också att manuset bygger på en stark övertygelse och erfarenhetsnära intryck. Den politiska dimensionen är central, men Qazi stannar inte vid analys eller reportage utan söker sig hela tiden mot människors vardag, längtan och värdighet. Det hela ger texten ett emotionellt djup som förstärker läsoplevelsen.

Qazis språk är rikt på bilder och reflektioner, och även när tonen blir resonerande behåller texten sin personliga nerv.

Sammantaget kan konstateras att C H A M A Y R A Kubansk anteckningsbok är ett ambitiöst manus med en tydlig identitet och att Qazi är en författare som har ett starkt intresse för både litteratur och samhällsfrågor.

Vi vill mer än gärna att din bok utkommer hos oss på Telegrafstationen! ...

Lava förlags omdöme

Reseskildring, politisk aktivism

”Kubansk anteckningsbok” följer författaren och aktivisten Vahid Qazi under hans resor till Kuba, där han bistår dissidenter och människorättsaktivister med sina erfarenheter av sovjetiskt förtryck. Genom dessa möten skildras livet under den kubanska regimen – präglad av övervakning, begränsade friheter och rädsla. Samtidigt ges en inblick i hur människor, trots dessa förutsättningar, organiserar motstånd, bygger nätverk och försöker upprätthålla hoppet om förändring. Vahid frihetsberövas och förhöras under sin vistelse, men lämnar till slut Kuba med fördjupade insikter om skillnaderna mellan slutna och öppna samhällen.

Resultatet är en skarp skildring av ett totalitärt system, genom ögonen på en man som upplevt både förtryck och frihet. Författaren låter enskilda människors öden konkretisera de större samhällsfrågorna vilket bygger en effektiv bro mellan ideologi och verklighet. Språket håller hög nivå, med levande miljöbeskrivningar och säker gestaltning. Sammantaget är "Kubansk anteckningsbok" en samtidsaktuell reseskildring där det personliga, politiska och filosofiska vävs samman till en berättelse om frihetens värde samt människans förmåga att hålla hoppet vid liv även under begränsande omständigheter.

Vår bedömning är att vi gärna ger ut din bok och vi vill därför erbjuda dig ett samarbete.

Maj 2026